

Deneyimin Gücü: Evsizlikle Mücadelede Eski Evsizliği Bir Kaynak Olarak Değerlendirmek

Hakan Karaman¹

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, evsizlikle mücadele alanında eski evsizliğin bir kaynak olarak nasıl ele alınabileceğini değerlendirmektir. Nitel araştırma yöntemine göre tasarlanan bu çalışmada fenomenolojik desen tercih edilmiştir. Bu doğrultuda evsizlik alanında gönüllü veya profesyonel çalışma tecrübesine sahip 11 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz aracılığı ile yorumlanarak dört tema altında okuyucuya sunulmuştur. Ulaşılan verilerde eski evsizlerin, ihtiyaçlar ve ilişkiler yönünden sokak yaşamını iyi tanıdığı ve sokak çalışmalarında kullanılabilecek güçlü iletişim becerilerine sahip olduğu aktarılmıştır. Bu beceriler neticesinde eski evsizlerin sokaktaki evsizlere rehberlik etme, motivasyon oluşturma, etkili iletişim ve güven sağlama gibi rolleri yerine getirebileceği vurgulanmıştır. Diğer yandan bu sürecin eski evsizler açısından travmatize olma, yardım etme isteğini kontrol edememe, hizmetlerde kendini öne çıkarma, evsizi ve evsizliği istismar etme gibi riskleri de barındırabileceği belirlenmiştir. Bu risklere karşı eski evsizliğin yalnızca barınmaya geçmiş olmakla değil psikososyal iyileşme ile ilişkili olarak değerlendirilmesi önerilmektedir. Yine eski evsizlerin sahaya çıkmadan önce psikolojik sağlamlık, iletişim becerileri, kriz yönetimi gibi konularda hazırlanması önerilirken süreç içinde eski evsive yönelik sürekli bir desteğin sunulması gerekli görülmüştür. Eski evsizlerin doğrudan sokakta bulunmanın yanı sıra bu alanda çalışanlara danışman statüsünde katkı verebileceği ve topluma yönelik farkındalık çalışmalarında etkili roller alabileceği belirtilmiştir. Sonuç itibarıyla eski evsizliğin sağladığı doğal tecrübeden ilgili öneriler çerçevesinde faydalanılmasının, evsizlikle mücadelede özgün bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Evsizlik • Evsizlikle mücadele • Eski evsiz • Sokak • Sokak çalışması

The Power of Experience: Utilizing Former Homelessness as a Resource to Combat Homelessness

Abstract

The primary aim of this study is to evaluate how the experience of former homelessness can be considered a resource in the field of combating homelessness. The research was conducted according to a qualitative research design. In-depth interviews were conducted with 11 participants who work voluntarily or professionally in the field of homelessness within the scope of the research. The data obtained were interpreted thematically. The obtained data indicated that former homeless people are well acquainted with street life in terms of needs and relationships and have strong communication skills that can be used in street work. It was emphasized that as a result of these skills, former homeless people can fulfill roles such as guiding, creating motivation, effective communication and providing trust for homeless people. On the other hand, it was determined that this process may also contain risks such as traumatization, inability to control the desire to help, putting oneself forward in services and abusing the homeless and homelessness. Against these risks, it is recommended that former homelessness be evaluated not only in relation to moving to shelter but also in relation to psychosocial recovery. In addition, it is recommended that former homeless people be prepared in terms of psychological resilience, communication skills and crisis management before going out into the field, and it was deemed necessary to provide continuous support to the former homeless during the process. Also it has been determined that former homeless people can contribute to those working in this field as consultants and take effective roles in awareness activities aimed at society, in addition to being directly on the streets. As a result, it is thought that utilizing the natural experience provided by former homelessness within the framework of relevant suggestions will make a unique contribution to the fight against homelessness.

Keywords: Homelessness • Combating homelessness • Former homeless person • Street • Street work

1 Sorumlu Yazar: Hakan Karaman (Dr. Arş. Gör.), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Samsun, Türkiye. Eposta: karamannhakann@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5729-6012

Aktf: Karaman, H. (2024). Deneyimin gücü: evsizlikle mücadelede eski evsizliği bir kaynak olarak değerlendirmek. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 44, 419-448. <https://doi.org/10.26650/SJ.2024.44.2.0696>

Extended Summary

Background

Homelessness represents a complex, multifaceted issue confronting modern societies, affecting a wide range of individuals due to inadequate housing, lack of social support, and various socio-economic factors. Beyond the obvious lack of stable housing, homelessness involves diverse challenges such as mental health issues, substance abuse, and social exclusion (Crane et al., 2006). Therefore, the strategies to address homelessness must be equally comprehensive, incorporating multidimensional approaches that aim to provide long-term solutions. These strategies must also address the socio-economic, psychological, and interpersonal dimensions of homelessness to achieve sustainable outcomes for affected individuals.

One of the key strategies employed to combat homelessness is street work, which involves direct engagement with individuals living on the streets. Street work is crucial because it enables service providers to identify the immediate needs of homeless individuals, offer support, and create tailored interventions that address both their urgent and long-term requirements (Bodelan, 2016). This approach is particularly valuable because it allows service providers to meet homeless individuals where they are, literally and metaphorically, and develop relationships based on trust and understanding. However, recent research highlights that former homeless individuals may serve as a unique and underutilized resource in street work. Their lived experiences equip them with a profound understanding of street life, enabling them to empathize deeply with those currently experiencing homelessness and communicate more effectively (Watson & Cuervo, 2017). Former homeless individuals can leverage their experiences to serve as guides, role models, and motivational figures for those still on the streets, facilitating their transition to stable housing. However, while the potential for former homeless individuals to contribute positively to homelessness interventions is significant, their involvement in such efforts also presents challenges and risks. This study aims to explore the specific roles that former homeless individuals can play in combating homelessness, the characteristics that make them suitable for these roles, and the risks associated with their participation in street work.

Method

This qualitative study seeks to answer the central research question: “How can former homelessness be utilized as a resource in combating homelessness?” The research focuses on understanding the characteristics of former homeless individuals, the specific roles they can play in street work, the potential risks they face, and the most effective ways to harness their contributions. Given the exploratory nature of this research, a qualitative methodology was deemed most appropriate, as it allows

for an in-depth exploration of participants' lived experiences and perspectives (Yıldırım & Şimşek, 2018).

The study involved conducting in-depth interviews with 11 participants who had professional or voluntary experience working in homelessness services. These participants were selected based on two criteria: their prior experience of homelessness and their current or past involvement in homelessness interventions, either as volunteers or professionals. The data were collected using a semi-structured interview format, allowing for flexibility in exploring participants' experiences while ensuring that key topics were covered. The interviews were analyzed thematically, identifying key themes related to the roles, challenges, and contributions of former homeless individuals in street work.

Results

The thematic analysis revealed several key findings regarding the roles of former homeless individuals in street work and the potential risks they face. First, the study found that former homeless individuals possess a deep and nuanced understanding of the dynamics of street life, which enables them to empathize with current homeless individuals in ways that service providers without such experiences may struggle to do. This insight allows them to anticipate the needs of those still living on the streets and engage in communication that is both effective and sensitive to the challenges these individuals face. Additionally, former homeless individuals were found to be well-equipped to serve as role models and guides for current homeless individuals. Their successful transitions from homelessness to stable housing provide them with credibility and relatability, enabling them to offer both practical guidance and motivational support. Their lived experiences allow them to demonstrate to others that overcoming homelessness is possible, instilling hope and motivation in those still struggling.

However, the study also identified several risks associated with involving former homeless individuals in street work. The most significant risk is re-traumatization, as returning to the streets—an environment that once caused them great distress—may trigger past emotional and psychological pain. The experience of homelessness is inherently traumatic, involving exposure to violence, neglect, and instability (Goodman et al., 1991). Thus, even after securing housing, former homeless individuals may carry deep psychological scars. Engaging in street work, particularly when working directly with current homeless individuals, may exacerbate these scars, leading to emotional setbacks.

Another potential risk is that former homeless individuals may struggle to manage their desire to help, leading them to overstep boundaries in their relationships with

current homeless individuals. The strong empathy they feel for those still on the streets may cause them to blur the lines between professional support and personal involvement, which could compromise the effectiveness of their interventions and lead to emotional burnout (Breyer, 2020). Moreover, there is a risk that former homeless individuals may project their own experiences onto others, assuming that the path they followed out of homelessness is the only valid approach. This can result in a lack of flexibility and sensitivity to the diverse needs and experiences of current homeless individuals.

Finally, there is the potential for abusing, where former homeless individuals might misuse their position to prioritize personal gain over the well-being of those they aim to help. In some cases, individuals may exploit their past experiences of homelessness to gain social or financial advantages, undermining the integrity of the support they provide. This risk is particularly pronounced in situations where former homeless individuals are not adequately supported or monitored, as the power dynamics between them and the homeless individuals they work with can be easily manipulated (Potter, 2006).

To mitigate these risks, the study suggests that the involvement of former homeless individuals in street work should be carefully managed. It is recommended that their role in such work not be based solely on having secured housing but also on their psychosocial recovery. Moreover, former homeless individuals should receive training in psychological resilience, communication skills, and crisis management before engaging in outreach work. Continuous support should be provided to them throughout their involvement in street-level work to ensure they are emotionally and mentally equipped to handle the challenges. The study also suggests that former homeless individuals can contribute in roles beyond direct street outreach. They could serve as consultants to those working in the field, helping professionals better understand the dynamics of street life. Additionally, they could play an active role in raising public awareness about homelessness, leveraging their personal experiences to educate and inform the broader community.

Conclusion

The experiences of former homeless individuals offer a valuable resource in the fight against homelessness. Their empathy, communication skills, and deep understanding of street life can make them highly effective in helping current homeless individuals. However, their involvement in street work must be managed carefully to prevent the risks associated with re-traumatization, boundary violations, and exploitation. By providing appropriate training, ongoing support, and carefully defined roles, former homeless individuals can make a unique and meaningful contribution to homelessness interventions, helping to build trust, motivate change, and offer hope to those still struggling on the streets.

Deneyimin Gücü: Evsizlikle Mücadelede Eski Evsizliği Bir Kaynak Olarak Değerlendirmek

Evsizlik, modern toplumların karşılaştığı karmaşık sorunlardan biri olup, zorlu yaşam koşulları, yetersiz ve güvensiz barınma alanları gibi unsurları içeren çok boyutlu bir meseledir (Crane ve ark., 2006). Evsizlik kavramı genellikle barınma eksikliği olarak tanımlansa da ülkelerin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına bağlı olarak farklı şekillerde tanımlanabilmektedir (Speak ve Tipple, 2007). Örneğin Rossi'ye (1989) göre evsizlik, standart bir yaşam alanına erişimin olmaması durumudur. Bir başka tanımda ise sabit, düzenli ve uyumak için yeri olmayan bireyleri kapsayan bir durum olarak ele alınmaktadır (Nies ve McEwen, 2001; Plumb, 2000). Yine barınmanın sağlanmasına rağmen bunun geçici olması, kalınan yerin uygun durumda olmaması veya aşırı kalabalık ortak barınma mekanlarında kalınması, evsizlik tanımının içerdiği durumlardır (Ravenhill, 2016; Simmel, 2009).

Evsizliğin nedenlerinde çok boyutlu ve karmaşık unsurlar yer almaktadır (Somerville, 2013). Bu unsurlardan biri olan ekonomik faktörler, yoksulluk, ekonomik kriz, işsizlik, düşük gelir düzeyi ve artan kira maliyetleri gibi unsurlar aracılığıyla evsizliği tetiklemektedir (Morell-Bellai, Goering ve Katherine, 2000). Diğer yandan aileye ilişkin şiddet, boşanma, ihmal ve istismar gibi faktörler evsizliğin gelişmesinde etkili olabilmektedir. Bu deneyimlerin getirdiği sosyal damgalanma ve dışlanma unsurları da evsizliğe giden süreci hızlandıran ve pekiştiren bir etki oluşturmaktadır (Van, 1993). Bunun yanında bireysel düzeyde psikolojik ve zihinsel sağlığın bozulmasıyla birlikte gelişen depresyon, anksiyete, alkol ve madde kullanımı gibi sorunlar, evsizliğin devamlılığını sağlayan ciddi risk faktörleri arasında yer almaktadır (Johnson ve Chamberlain, 2011). Doğal afetler ve savaşlar gibi makro faktörler de geniş çaplı evsizlik krizlerine yol açabilmektedir (Gilbert, 2001; Hope ve Young, 1986). Dolayısıyla etiyojik açıdan böylesine kapsamlı unsurlarla ilişkili olan evsizlik, günümüzde küresel düzeyde ilgi gerektiren bir sorun alanına karşılık gelmektedir. Bu anlamda dünya genelinde en az 150 milyon insanın evsiz olduğu tahmin edilirken, diğer bir deyişle dünya nüfusunun %2'si, bu sayının artış eğiliminde olduğu aktarılmaktadır (Kuo, 2019).

Evsizlik dünya genelinde giderek daha fazla görünür hale gelmekte ve bireyler üzerinde hem kısa hem de uzun vadede derin etkiler bırakmaktadır. Evsizler genellikle hijyenik olmayan koşullarda yaşamaları nedeniyle bulaşıcı hastalıklara, cilt problemlerine, beslenme yetersizliklerine, kronik sağlık sorunlarına (örneğin, kalp hastalıkları, solunum problemleri, diyabet vb.) sıkça maruz kalmaktadır (Morris ve Gordon, 2006; O'Connell, 2004). Bunun yanında sokakta uzun süreli evsiz olmak, bireylerde anksiyete, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, alkol ve madde bağımlılığı gibi sorunların gelişmesine neden olmaktadır. Diğer yandan sokak ortamının getirdiği travmatik deneyimler evsizlerin psikolojik sağlığını düşürmekte, psikiyatrik

bozukluklara sebep olmakta ve toplamda evsizlerin sokak yaşamını zorlaştırmaktadır (Baum ve Burness, 1993; Rocha, Johnson, McChesney ve Butterfield., 1996). Ekonomik yönden ise sabit bir ikamet olmaması, yardımlara düzenli erişme, iş bulma veya mevcut işleri sürdürme konusunda zorluklara neden olmaktadır (Rossi, 1989). Dolayısıyla sürekli işsizlik ve düşük gelir seviyesi, evsiz bireylerin yoksulluk döngüsünden çıkmasını zorlaştırmakta ve ekonomik bağımsızlıklarını kaybetmelerine neden olmaktadır (Gürel, 2024). Bu durum da evsizliğin sür git bir problem olarak sürdürülmesine zemin oluşturmaktadır (Rossi, 1989). Sosyal açıdan ise toplumdan dışlanma, damgalanma ve zayıflayan sosyal bağlar gibi zorluklar, evsizlerin sosyal ağlardan izole olmalarına yol açmaktadır (Acar, Bozkafa, Vural, Önal, Genç ve Yaman., 2022; Ersin ve Baş, 2021). Bu durum ise evsizlerin toplumsal normlardan uzaklaşmasına ve yaşanan dışlanmanın kalıcı bir hale gelmesine neden olmaktadır (McNaughton, 2008). Son tahlilde evsizlik, bireylerin yaşam kalitesini derinden etkileyen çok boyutlu bir sorundur. Bu sorunun karmaşıklığı çözümün zorlaşmasına sebep olurken, etkilerinin önlenmesi veya azaltılması için kapsamlı ve sürdürülebilir destek sistemlerini gerekli kılmaktadır (Downer, 2013).

Evsizlikten kurtulma stratejileri, bireylerin güvenli ve sürdürülebilir bir yaşam sürdürmelerini sağlamak amacıyla kapsamlı ve çok boyutlu yaklaşımlar gerektirmektedir. Dünya genelinde farklı ülkeler sosyal, ekonomik ve kültürel bağlarına göre evsizlik sorununu çözmeye yönelik çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Örneğin, Finlandiya’da ve bazı ABD eyaletlerinde benimsenen «Önce Konut» (Housing First) modeli ve Kanada’da yerel topluluklar ile hükümetin iş birliğine dayalı “Herkes İçin Ev” (A Place to Call Home) stratejisi, evsiz bireylere uzun vadeli ve kalıcı barınma imkanı sağlayarak onların sosyal hizmetlere erişimini kolaylaştırmış ve evsizlikle mücadelede başarılı örnekler olarak öne çıkmıştır (Allen, Benjaminsen, O’Sullivan ve Pleace., 2020; Gaetz, Gulliver ve Richter, 2014; Tsemberis, 2010;). Bu alandaki stratejilerin başarısı için konut temelli yardımların yanı sıra sağlık hizmetleri, psikososyal destek, istihdam olanakları ve toplumsal katılım gibi alanlarda da kapsamlı çalışmalar gereklidir (Culhane, 2008). Bu noktada sokak çalışmaları evsizlikle sürdürülebilir mücadelede öne çıkan bir enstrüman olarak dikkat çekmektedir. Sokak çalışmaları temelde evsiz bireylerle doğrudan sokakta temas kurularak ihtiyaçlarını belirleme ve ihtiyaç odaklı çözüm stratejisi geliştirme metodu olarak tanımlanabilir (Bodelan, 2016). Bu anlamda evsiz bireylerin güvenini kazanmak, acil ihtiyaçlarını karşılamak ve sosyal hizmet sistemi içinde gerekli yönlendirmelerini yapmak için etkili bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Fitzpatrick, 2005). Sokak çalışmalarının yoğun kullanıldığı Birleşik Krallık’ta bu çalışmalarla evsizlerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında sağlık hizmetlerine erişimi artmış ve toplumsal entegrasyonları desteklenmiştir (Cloke, May ve Johnsen, 2010). Yine Avustralya’da özellikle gençleri ve aileleri hedefleyen sokak çalışmaları ile evsizlikle mücadelede önleyici çalışmalar etkili biçimde geliştirilmiştir (Flatau, Zaretzky, Brady, Haigh ve Martin., 2013). Bu anlamda evsizlikle mücadele

stratejilerinde temel ihtiyaçların organize edilmesinin yanında psikolojik, sosyal ve ekonomik iyileşmeyi de içeren yaklaşımlar gereklidir. Sokak çalışmaları ve eşlik eden sosyal hizmet müdahaleleri, bu kapsamlı yaklaşımın uygulanması adına evsizlikle mücadelede önemli bir rol almaktadır (Culhane, 2008; Pleace, 2011).

Evsizlikle mücadele stratejilerinin içerdiği kapsam ve çeşitlilik, eski evsizliği bu mücadele önemli bir kaynak kılmaktadır. Eski evsizler, yaşadıkları evsizlik deneyimi sayesinde evsizlere empatik yaklaşma eğilimi taşımakta; bu sayede onlara motivasyon ve rehberlik sağlama konusunda önemli bir kapasiteye sahiptir (Watson ve Cuervo, 2017). Evsizlik alanında yalnızca barınma desteği sağlamanın ötesinde evsizlerin psikososyal ihtiyaçlarını anlama ve bu alanda destek sağlama noktasında eski evsizlerin tecrübesi, daha doğru ve bütüncül bir mücadele süreci için önemlidir. Bu anlamda özellikle sokak temelli çalışmalara dahil olduklarında evsizlerin sosyal hizmetlere erişimini kolaylaştırmakta ve daha etkin çözümlerin geliştirilmesinde aracılık edebilmektedirler (Fitzpatrick, 2005). Eski evsizlerin bu alanda rol alması, evsizlikle mücadeleyi daha insancıl, sürdürülebilir ve bütüncül bir yaklaşımla yürütme sağlarken evsizlikle mücadeleyi dayanışma temelinde geliştirerek kolektif bir katılım süreci olarak da görmeye yardımcı olmaktadır (Culhane, 2008; Pleace, 2011). Böylesi bir çerçevede içinde bu çalışma, eski evsizlerin evsizlikle mücadele alanındaki rollerini belirginleştirmeyi ve evsizlikle mücadele stratejilerinde nasıl konumlanabileceklerini tartışmayı amaçlamaktadır. Bu anlamda literatürde evsizlikle mücadele alanında eski evsizlere ilişkin oldukça kısıtlı olan düşünceyi geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışma, eski evsizlerin hangi niteliklerle evsizlikle mücadelede yer alabileceği, bu alanda ne gibi rolleri sergileyebilecekleri, bu sürecin ne tür riskleri içerdiği ve evsizlikle mücadele alanındaki konumlarının geliştirilmesine ilişkin önerileri içermesi açısından alanyazında özgün bir konumdadır.

Yöntem

Bu çalışma, evsizlikle mücadelede eski evsizlerin konumlandırılmasını tartışmaktadır. Temelde “Evsizlikle mücadelede eski evsizlik, bir kaynak olarak nasıl ele alınabilir?” sorusuna cevap üretmeye odaklanmıştır. Bu anlamda eski evsizlerin sahip olduğu nitelikleri, bu alandaki rollerini, karşılaşılabilecekleri riskleri ve evsizlikle mücadelede onların etkin bir şekilde nasıl kullanılabileceğine dair önerileri kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Dolayısıyla çalışma, algılar, tutumlar ve olguları detaylı ve bütüncül bir biçimde inceleyebilmek için nitel araştırma yöntemini benimsemiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nitel araştırma, belirli bir olgu üzerinde derinlemesine ve çok boyutlu analizler yapılmasına olanak tanımaktadır (Punch, 2005). Bununla birlikte araştırma, katılımcı deneyimlerini kendi gerçeklikleri içinde anlamlandırma amacı taşıdığından, fenomenolojik araştırma desenine uygun olarak yürütülmüştür. Fenomenolojik araştırmalar, bir fenomen ya da kavram hakkında deneyimler üzerinden ortak anlamlar çıkarılmasını, katılımcıların bireysel

tecrübe ve algılarına dayanarak gerçekleştirmektedir (Creswell, 2021). Bu araştırmada, eski evsizliğe ilişkin tecrübe ve yorumlamalarda katılımcıların deneyimlerindeki biriciklik göz önüne alındığında fenomenolojik desenin tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışmaya ilişkin veriler evsizlik alanında çalışma tecrübesine sahip bireylerden toplanmıştır. Bu anlamda İstanbul’da evsizlik alanında profesyonel veya gönüllü olarak çalışan 11 katılımcı çalışmaya dahil edilmiştir. Katılımcıların çalışmaya katılımında deneyim ve gönüllülük olmak üzere iki temel kriter dikkate alınmıştır. Deneyime ilişkin olarak katılımcıların evsizlik alanında süreli/geçici olmayan ilgisinin varlığı dikkate alınmıştır. Yani katılımcıların tümü aktif olarak bu alandaki çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir. Bunun yanında katılımcıların tümü çalışmaya gönüllü olarak katılım göstermiştir. Çalışma grubuna araştırmacının kişisel ve akademik bağlantıları üzerinden ulaşılırken kartopu tekniği ile de özellikle sivil toplum alanındaki katılımcılara erişilebilmiştir. Son durumda ulaşılan 11 katılımcının yedisi erkek dördü kadın bireylerden oluşmaktadır. Çalışmaya dahil edilen kişi sayısının 11 olarak belirmesindeki temel etken veri doygunluğuna erişilmiş olmasıdır. Katılımcıların yaş aralıkları 25 – 59 arasında yer alırken ortalama yaşları 35 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların evsizlik alanıyla ilgili faaliyetleri önemli ölçüde gönüllü olarak ilerlerken yalnızca katılımcı K2 sivil toplum çalışanı olarak profesyonel biçimde evsizlik alanında faaliyet yürütmektedir.

Tablo 1
Çalışma Grubuna Ait Bilgiler

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Evsizlik Alanında Çalışma Süreci
K1	Erkek	59	İmam	18 yıl
K2	Kadın	26	Sosyal Hizmet Uzmanı	6 yıl
K3	Kadın	25	Sosyal Hizmet Uzmanı	3 yıl
K4	Kadın	26	Sosyolog	6 yıl
K5	Kadın	25	Sosyal Hizmet Uzmanı	3 yıl
K6	Erkek	39	Mimar	8 yıl
K7	Erkek	57	İmam	15 yıl
K8	Erkek	34	Akademisyen	4 yıl
K9	Erkek	30	Akademisyen	2 yıl
K10	Erkek	39	Sivil Toplum Yöneticiliği	10 yıl
K11	Erkek	25	Sosyal Hizmet Uzmanı	6 yıl

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerle toplanırken veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Nitel

araştırmalarda görüşme yöntemi, bireylerin davranışlarını, duygularını ve deneyimlerini nasıl algıladıkları ve anlamlandırdıkları üzerine derinlemesine bilgi sağlamaktadır (Merriam, 2018). Derinlemesine görüşmeler, katılımcılara açık uçlu sorular yönelterek onların yanıtlarını dinleme, kaydetme ve gerektiğinde konuları daha da derinleştirme imkanı sunmaktadır (Kümbetoğlu, 2015). Yarı yapılandırılmış görüşme formu ise araştırmacıların önceden belirlenen ana soruları kullanmalarını ve görüşme sırasında ortaya çıkan yeni bilgiler doğrultusunda soruları genişletmelerini sağlayan bir araçtır (Creswell, 2013). Bu yöntem, araştırmacılara, konu üzerine yoğunlaşmalarını sürdürürken görüşme esnasında keşfedilen veya öğrenilen yeni bilgileri de görüşmeye dahil ederek veri setini zenginleştirme esnekliği sağlamaktadır (Merriam ve Tisdell, 2015). Dolayısıyla bu çalışmada, araştırmacının konuya ilişkin araştırma deneyimi ve ilgili literatür çerçevesinde oluşturduğu yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İlgili form, araştırma öncesinde konuyla ilgili iki uzman görüşüne sunulmuş ve saha öncesinde nihai halini almıştır. Araştırma sürecinde katılımcıların yorumları ve temaların şekillenmesine göre forma ilişkin gerekli revizyonlar yapılmıştır. Form aracılığıyla yapılan 11 görüşme araştırmacıların izni dahilinde ses kaydına alınarak toplamda 566 dakikalık ses kaydı verisine ulaşılmıştır. Bu kayıtlar deşifre edildiğinde 128 sayfalık Word dokümanına erişilerek analize hazır hale getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmanın verileri betimsel analize tekniği ile incelenmiştir. Betimsel analiz, ulaşılan ham verileri araştırmacının düzenleyip yeniden yorumlayarak okuyucuya sunulmasını ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Betimsel analiz temelde dört aşamadan oluşmaktadır (Marshall ve Rossman, 2014): Analiz için çerçeve oluşturma, çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması. Bu çalışmanın veri analiz sürecinde de bu aşamalar takip edilmiştir. Bu anlamda öncelikle ham veriler toplanmış ve deşifre edilmiştir. Ardından bu veriler detaylı biçimde okunarak kodlanmıştır. Üçüncü aşamada kodlar yeniden yorumlanarak tema ve alt temalar oluşturulmuş; her başlıkta kullanılacak doğrudan alıntılar belirlenmiştir. Son olarak doğrudan alıntılarla ilişkilenen yorumlamalar yapılarak okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmacının Konumu

Hesse – Biber (2007), araştırmacıların geçmişlerinin, sosyal konumlarının ve varsayımlarının nitel araştırma sürecine etki ettiğini ifade etmektedir. Özdeşünümsellik olarak kavramsallaştırılan bu durum, nitel araştırmalarda araştırmacıların, süreci ve veriyi şekillendirdiklerini; bununla birlikte araştırma sürecinden de etkilendiklerini ifade etmektedir (Palaganas ve ark., 2017). Dolayısıyla nitel araştırmalarda

araştırmacıların kendi konumlarını “analitik bir dikkatle” yorumlamaları, özdüşünümselliğin veriye olan etkisini görmek adına önemlidir (Dowling, 2006). Bu çalışma için de araştırmacının konumunu netleştirmek, araştırma süreci ve ulaşılan çıktılar üzerine düşünmeyi kolaylaştıracaktır.

Öncelikle araştırmacı evsizlik ve sokak çalışmaları alanında aktif çalışan birisi olarak evsizlikle mücadele konusunda aktif saha gözlemleri neticesinde spesifik araştırma konuları üzerine düşünme eğilimini sürekli olarak sürdürmektedir. Özellikle yoğun nitel araştırma eğilimi neticesinde bu alandaki araştırmaları daha derinlemesine ve yorumlayıcı bir tarzda yürütmektedir. Araştırma konusu, madde bağımlılığı tedavisinde eski kullanıcıların bireylerin aldıkları aktif rolün benzer bir şekilde eski evsizler için düşünülüp düşünülemediği sorusuyla şekillenmiştir. Hiç şüphesiz araştırmacının bağımlılık alanındaki çalışmaları, bu konunun açığa çıkmasında önemli bir etkidir. Araştırma sürecinin yürütülmesinde ise araştırmacının bu alanda aktif bağlantılarının bulunması önemli bir kolaylık oluşturmuştur. Yapılan görüşmelerde dinleyici ve gözlemci bir pozisyonunda bulunan araştırmacı, yaptığı görüşmeleri eski evsizliğin evsizlikle mücadeledeki pratik yönünü keşfedici bir içerikle yürütmeye çalışmıştır. Hiç şüphesiz nitel araştırmalar, soru ve konu odağının kaybolduğu görüşmeleri sıklıkla açığa çıkarabilmektedir. Araştırmacı, bu konuda titiz davranmaya çalışarak görüşmeleri büyük oranda eski evsizliğin bu alandaki etkinliğini açıklayıcı tarzda yürütmeye çalışmıştır. Araştırmacının nitel araştırma yürütme konusundaki tecrübesi ve narrative terapist kimliği, bu noktada önemli oranda yardımcı olmuştur. Yine elde edilen verilerin analizinde bağımlılık tedavisinde eski kullanıcıların aldığı konumu göz önünde bulunduran bir yaklaşımla tematik değerlendirme yürütülmeye çalışılmıştır. Her iki konu arasında teorik olarak bir bağıntı olmasa da yazarın ele aldığı perspektiften sorun ve müdahale süreçleri itibarıyla olan benzerlik, araştırmacıyı bu yönde düşünmeye sıklıkla itmiştir. Özetle, bu çalışmanın verilerini keşfetme ve yorumlama sürecinde araştırmacının aldığı konumda, araştırmacının ilgi ve çalışma alanlarının etkisi açıkça görülmektedir.

Etik Konular

Bu çalışmanın etik kurul onayı İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 06.08.2024 tarihli toplantısında görüşülmüş ve 2024/367 numaralı etki kurul onay formu ile alınmıştır.

Bulgular

Bu çalışma, evsizlikle mücadelede eski evsizliği bir kaynak olarak düşünmeye ilişkin genel bir çerçeve sunmaktadır. Bu anlamda çalışmada ulaşılan verilen “*Eski Evsizliği Sahada Öne Çıkartan Nitelikler*”, “*Eski Evsizlerin Sahada Alabileceği Roller*”, “*Eski Evsizlerin Evsizlik Alanında Çalışmasının Riskleri*” ve “*Eski Evsizliğin Bir Kaynak Olarak Düşünülmesine İlişkin Öneriler*” olmak üzere dört tema altında tasnif edilmiştir.

1. Eski Evsizliği Sahada Öne Çıkartan Nitelikler

Çalışmada eski evsizlik, bir deneyim olarak evsizlik alanında işlevsel olabilecek çeşitli unsurlara doğal bir sahipliğin olduğu bir durum olarak algılanmıştır. Bu anlamda eski evsiz bireylerin sokak tecrübesinden gelen sahayı anlama ve ihtiyaçları tanıma becerisi, evsizlere yönelik ideal iletişim ve yaklaşıma hakim olma bilgisi, evsizlikle mücadeleye katkı verme istekleri ve bu alanda çalışmanın destekleyici yönü gibi unsurlar öne çıkmıştır. Bu unsurlar, evsizlikle mücadelede eski evsiz olmayı bir kaynak olarak görmek adına önemlidir. *Sahayı anlama ve ihtiyaçları tanıma becerisi* açısından tecrübeden edinilen bilginin önemine bir vurgu söz konusudur. Bu açıdan pratik anlamda ihtiyaçları tanımanın önemine dikkat çekilirken empatik yaklaşım becerisinin doğal biçimde öne çıktığı ve bunun sokaktaki ihtiyaçları daha iyi yakalamak adına etkili olduğu vurgulanmaktadır. *Doğru iletişim ve yaklaşım* açısından bakıldığında ise özellikle evsizlere yaklaşımda gerekli hassas iletişim becerilerinin eski evsizlerde içkin olarak varlığına ilişkin bir kabul dikkat çekmiştir. Bu anlamda eski evsizlerin, evsizlerle güven temelli iletişim kurmanın unsurlarına ve ilişkideki hassasiyetlere daha güçlü biçimde hakim olduklarına ilişkin bir vurgu öne çıkmıştır. Son olarak *eski evsizlerin evsizlik alanına katkı verme istekleri*, onları bu alanda tecrübeli bir gönüllü olarak görmeye yardımcı olmaktadır. Eski evsizlerin alana katkı verme istekleri, sokak tecrübesinde gelişen yardımlaşma kültürünün bir yansıması olarak okunabilirken bu alana katkı sunmanın kendi mücadele süreçleri açısından da destekleyici bir unsur olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 2
Eski Evsizleri Öne Çıkaran Nitelikler

Kod	Alıntı	Yorum
Sahayı Anlama ve İhtiyaçları Tanıma Becerisi	<p>“Mesela şunu yapmıyor, mesela demiyor ki mesela ben diyordum ona ki ya bu, buna veriyorsun, bu adam içiyor ben az veririm diyordu. Yani onun ben derdini bilirim diyor. Az veririm içer yine diyordu. Yani onun şeyine bakmıyordu. Yani sokaktaki adamın derdini sokaktan gelen adam iyi anlar.” (K1, 59)</p> <p>“Diğer evsizlere yardım noktasında eski bir evsizin kendi tecrübeleri doğru tuttuğunda yol gösterici olabilir. Aynı yollardan geçtiği için kendisi de bir evsiz bireyin hassasiyetlerini, zaaflarının ne olduğunu çok iyi bildiği için, zorluklar yaşadığını çok iyi bildiği için bu noktada evsizlikten kurtulma noktasında yol gösterici olabilir tecrübeleriyle beraber.” (K4, 26)</p> <p>“Aynı biraz önce dediğim gibi bana damdan düşeni getirin diyen Nasrettin Hoca gibi onlar onları evsizlerin halini daha iyi anlıyorlar çünkü yaşamışlar. Biz yorum yaparak, görerek katkı sağlamaya çalışıyoruz. Onlar yaşamışlar, yaşadıkları için onların tecrübeleri, bilgileri daha fazla, daha ciddi katkı sağlayabilirler.” (K7, 57)</p>	<p>Eski evsizler sokak tecrübelerine istinaden sokak yaşamındaki ihtiyaçları daha iyi anlayabilir. Bu durum temelde eski evsizlerin, evsizliğe ilişkin empatik davranış becerisine sahip olduğunu ifade eder.</p>

<p>Doğru İletişim ve Yaklaşım Beceri</p>	<p>“Çünkü görmüş, çünkü özveriyle çalışabilir, çünkü her şeyi biliyor, sokağı biliyor, sokakta ne olduğunu biliyor adam. Sokağın ne kadar güçlü bir şey olduğunu, çok zor olduğunu o biliyor. Onun için, onun katkısı öbüründen daha çok olur.” (K1, 59)</p> <p>“Nasıl konuşulacağını veya neye kızdığını mesela bizim anlayamadığımız bir noktada bir evsiz bireyin neye kızacağını, neyden hoşlanmayacağını işte nerede hassasiyetini bizden daha iyi bilecekleri için bu noktada mentorluk edebilirler.” (K4, 26)</p> <p>“Yani eski evsiz bir başka evsizle iletişim noktasında sahada çalışan bir uzman, bir profesyonel, bir psikoloğa, bir sosyoloğa neyse bir sosyal hizmet uzmanına ya da hizmet sağlayıcısına nazaran eski bir evsizi bir evsiz çok daha hızlı iletişim kurabiliyor. Güven noktasında daha hızlı güven ilişkisi kurabiliyor fakat bunun sürekliliği maalesef zayıf.” (K8, 34)</p>	<p>Evsizliği deneyimlemiş olmak, bu bireylere evsizlere nasıl yaklaşılacağı konusunda önemli bir tecrübe kazandırmaktadır. Eski evsizlerde içkin olarak var olan bu beceri, onları evsizlik alanında bir kaynak olarak görmeye yardımcıdır.</p>
<p>Alana Katkı Verme İsteği ve Yardım Etmenin Destekleyici Yönü</p>	<p>“Ve sokaktakilerin de şöyle bir durumu var, birbirlerine çok yardım ederler. Diyelim ki bir tane şey aldıysa, bir ekmek aldıysa bunu ikiye bölüp ikisiyle paylaşabilir. O kültür oradan geliyor. Onun için birbirlerine yardım edebilirler.” (K1, 59)</p> <p>“Bizim bir gönüllümüz vardı. Normalde diyorum ama aslında yanlış bir kelime kullanıyorum. Gönüllümüz olduğunu düşünüyorduk ama daha sonrasında bize aslında daha önceden evsiz bir birey olduğunu, sonrasında da buraya gönüllü olarak geldiğini açıklamıştı. Çok eskilerden, bizden destek almış birisi olduğu için mevcut ekipteki kimse kendisini bireysel olarak tanımıyordu.” (K3, 25)</p> <p>“Eskiden evsiz kalmış bireyden bu noktada destek almak, kişinin de kendisini faydalı hissettireceği için bu ona da katkı sağlayabilir.” (K4, 26)</p> <p>“Yani yardım etmenin eski evsizin destekleyici bir katkısı olabilir.” (K8, 34)</p> <p>“Eski evsiz, bir evsizi yardım ettiğinde bir, bu insanın tekrardan haklarından yararlanasına vesile olacak. İki, bu muhtemelen bir kişisel tatmindir aynı zamanda öyle olacağını tahmin ediyorum.” (K9, 30)</p>	<p>Sokak pratiğinde evsizler arasında yardımlaşma kültürü oluşmaktadır. Bu kültür, evsizlik sonlansa dahi evsizlere yardım etme isteğini desteklemektedir. Bu yardım ilişkisini eski bir evsiz olarak sürdürmek, bireylerin iyi hissettiren ve mücadele sürecine katkı sunan bir unsura dönüşebilir.</p>

2. Eski Evsizlerin Sahada Alabileceği Roller

Çalışmada ulaşılan temalardan bir diğeri eski evsizlerin, evsizlik alanında alabileceği rollere ilişkin olmuştur. Katılımcı ifadelerinde belirlenen bu roller aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Şekil 1. Evsizlerin Sahada Alabileceği Roller

Eski evsizlerin, evsizlikle mücadele alanında alabilecekleri rollerin ilki sokaktaki evsizlere rol model olma ve rehberlik etme olarak belirlenmiştir. Evsizlikle mücadeleyi başarıyla sürdüren/tamamlamış bir bireyin evsizle temas sağlamanın, evsizlerin kendi mücadele süreçlerine ilişkin bir örneklik teşkil edebileceği aktarılmıştır. Bu anlamda eski evsizlerin sokaktaki evsizlerle rehberlik ve mentörlük düzeyinde bir ilişki kurabileceği belirlenmiştir. Bu ilişki eski evsizlerin, evsizlerle ilgilendiği ve beraber vakit geçirdiği bir pratiği içerebilirken temelde değişime yönelik bir örnekliğin somut olarak sunulması açısından önemli görülmektedir. Ayrıca benzer bir ilişkinin evsizliği deneyimlemeyen bireylere kıyasla eski evsizlerin sunması, evsizlerin bu ilişkiyi benimsemesi açısından da önemli bir avantaj olarak görülmektedir.

“Biz dernek olarak gidiyoruz sahaya, evsizlerin bilgilerini topluyoruz ve bu bilgiler ışığında onların problemlerini ve sorunlarını anlatıyoruz insanlara. Ama bunu birebir yaşayan ve deneyimleyen bir insan, bunu anlatmasıyla bizim anlatmamız hiçbir zaman bir değil.” (K1, 59)

“Ve onun başardığını gören kişiler, ilk etapta gittiğinde onunla dalga geçiyorlardı. Bırakacaksın, inanyorum akşam gelip böyle içeceksin deyip aslında olumsuz teşvik ediyorlardı. Onun başardığını gören kişiler, birebir de şahit olan kişiler de aslında bize başvuru yapmaya başladılar.” (K2, 26)

“Onlara rehberlik yapma. Onlara danışmanlık yapma. Onlara arkadaşlık yapma konuşurken, rehabilite merkezinde onlarla arkadaşlık yapacak... Çay içerken masa arkadaşı, yemek yerken masa arkadaşı... Zaten önemli olan bu bak.” (K7, 57)

Eski evsizlerin pratik olarak sokaktaki evsizle temas sağlması, evsizlerde değişimin mümkün olduğuna yönelik inancı desteklemesi açısından önemlidir. Bu anlamda eski evsizlerin sokaktaki evsizlerle ilişki kurması bu bireylerde özgüven, umut, motivasyon gibi duyguların gelişmesine olanak sağlayabileceği ve dolayısıyla değişim yönünde harekete geçirici bir etki oluşturabileceği düşünülmektedir. Bu noktada ilgi çekici nokta, eski evsizlerin böylesi bir etki için bireysel niteliklerden bağımsız olarak yalnızca geçmişte bu deneyime sahip olunmasından dolayı bu rolü sergileyebileceğine ilişkin düşüncedir. Dolayısıyla eski evsiz bireylerin değişim hikayelerini sokaktaki evsizlere aktarımı/gösterimi dahi bu alanda sergileyebilecekleri etkili bir rol olarak öne çıkmıştır.

“Tabii ki özgüven noktasında tabii ki sağlar. Mesela adam, dedim ya ki, bunların özgüvenleri eksik. Karşındaki adama bakıyor ki, bu başardı, ben niye başaramayayım? Diyebilir onu. Bu başardı, mesela sen de başarabilirsin, öbürü de başarabilir. Özgüven verir ona. Ona güvenmesini sağlar. Öyle olabilir.” (K1, 59)

“Burada şunu görmüştük biz, tedavi sürecinde bu hizmetleri sosyal entegrasyon olarak nitelendirdiğimiz süreçte ileri aşamaya atlayan kişiler, diğerleri için çok büyük bir motivasyon alanı oluşturuyor. Yani o başarabildiyse ben de başarabilirim gibi oluşturabiliyor.” (K2, 26)

“Eski evsizlerden, evsizlere sahip çıkan, sosyal faaliyet gösteren ya da sosyal faaliyete destek gösteren bir birey, gönüllü olanlar daha etkili oluyor. Kardeşim ben de beş sene evsiz kaldım. On sene işte şöyle yaptım, bunları kullandım, şunları yaptım, şöyle kurtuldum. Onlar daha etkili oluyor. Eski evsizlerin bu tarafıyla yararlanılabilir, etkili olabilir. Ve bunları yapanlar da var.” (K7, 57)

Eski evsizlerin, sahip oldukları sokak tecrübesiyle birlikte sokaktaki evsizle temasın kolaylaştırılmasında rol alabileceği öne çıkan bir başka nokta olmuştur. Bu anlamda evsizlerle destek ilişkisi temelinde temas kurmanın içerdiği doğal zorluğa karşın eski evsizlerin, deneyime dayalı bilgi ve empatik yaklaşım becerisi ile bu ilişkiyi daha kolay ve daha etkili biçimde kurabileceği aktarılmıştır. Bu anlamda yalnızca sokaktaki evsizlere erişimde değil, bu alanda çalışan gönüllü ve profesyonellerin bu husustaki gelişimlerine de katkı sunabilecekleri belirlenmiştir.

“Sokakta kalan bir bireyin yardım isteme süreci çok uzun bir süreç oluyor. Yani yardım istemiyor zaten de kolay kolay o rehabilitasyon sürecini kabul etmiyorlar. Kişiye ulaşmak çok zor olabiliyor. Hani konuşmak için bile kendine hazır hissetmesi çok uzun yıllarını alabiliyor. Bu noktada kolaylaştırıcı olabilir. Belki hani kişilerle iletişime geçme noktasında nasıl iletişim kurulabileceği veya bilmiyorum işte evsizlerin dilinden anladığı için kendisi de o noktalardan geçmiş noktasında. İletişime geçme konusunda belki destek verebilirler.” (K4, 26)

“Az önce anlattığımız gibi bu noktada onlar da aynı yollardan geçtikleri için mentorluk edebilirler, dediğim gibi bu tarz çalışmalarda kişilerle nasıl iletişime geçeceği noktada olabilir belki veya ulaşılması zor, iletişime geçilmesi zor kişilerle iletişime geçme noktasında olabilir belki.” (K4, 26)

“Evsizler genellikle kullandığı cümle şu olur. Senin beni anlayabilmen için senin bu süreci, bu deneyimi yaşıyor olman gerekiyor. Sen bu deneyimi, bu süreci yaşamadığın sürece bana kuracağın her cümle ezber, yapay cümle olur. Bir uzmanın, bir psikoloğun ya da bir hizmet sağlayıcının yaklaşımı ne tür yani samimi olursa olsun bu süreci deneyimleyen eski bir evsiz bu noktada daha kritik bir katkısı oluyor” (K8, 34)

Eski evsizlerin evsizlikle mücadele alanında sergileyebilecekleri bir diğer rol ise sahaya ilişkin doğal bir bilgi kaynağı olmalarıyla ilişkilidir. Bu noktada gerek sokaktaki evsizlere yönelik gerekse de evsizlikle mücadele alanında çalışan gönüllü ve profesyonellere yönelik önemli bir bilgi kaynağı olarak görülebilmektedirler. Bu anlamda evsizlerin sokak sürecindeki ihtiyaçları, mücadele pratikleri, evsiz bireye yaklaşım, değişim sürecinin nasıl sağlanabileceği ve yürütülebileceği gibi hususlarda eski evsizler, evsizlik alanında çalışanlar için önemli bir bilgi kaynağı olarak görülebilmektedir.

“Yani bize bağımlı bir halde yapmadı bunu, kendisi halletti. Örnek vakalar olduğunda, mesela ona danışıyoruz, diyoruz ki biz bunu nasıl yapabiliriz, nasıl ilerletebiliriz gibi, o yüzden çok büyük bir teşvik oluyor ve olumlu yönde bir motivasyon oluyor.” (K2, 26)

“Eski evsizlerden en iyi alacağımız şey budur diye düşünüyorum. İhtiyaçların neler olabilir? Hangi ihtiyaçları nereden karşılıyorlar? Tuvalet ihtiyaçlarını nerede gideriyorlar? Temizliklerini ne kadarını nasıl sağlıyorlar? Bunlarla ilgili normal sahada karşılaştığımız evsizlerden bunun bilgisini çoğunlukla alamıyoruz. Ama belki eski evsizlerin ufuk açıcı olarak bize faydası sağlayacağı şey bu bilgiler olabilir. Ve nedenleri neydi? Sonunda nasıl karar verdi ya da evsizlikten kurtulma hikayesini nasıl başardı? Bu çok önemli bir nokta. Ne değişti hayatında, nasıl değiştirdi ya da bu da bizim dernekler için, bilim insanları için ışık tutucu bir şey olur. Demek ki biz de bunu böyle yapmalıyız diye kendimizi geliştirebiliriz.” (K6, 39)

“Rehberlik hizmeti yapabilirler, danışmanlık hizmeti yapabilirler. Hem bize danışmanlık hem de evsizlere danışmanlık hizmeti yapabilirler... Tecrübeleriyle danışmanlık görevi yapabilirler, onlara rehberlik yapabilirler. Bizim de bilmediğimiz, yanlış yorumladığımız yerleri sizin dediğiniz gibi değil, ben yaşadım, öyle değil de böyle çözülür. Böyle katkı sağlayabilirsiniz diye bizi de yönlendirebilirler.” (K7, 57)

“Eski evsiz bireyin sahada nasıl çalışabileceğiyle alakalı olumlu anlamda en bariz mı yapabileceği şey aslında mı eski bir evsiz kişiye bilgi kaynağı evsizlikten kurtulmasında bir bilgi kaynağı oluşturabilir. Yani nasıl bir iş bulduğunda çalışabileceği, ne tür konutlarda kalabileceği, ekonomik durumunu nasıl yönetebileceği, diğer insanlarla iletişimini nasıl sağlayabileceği noktasında bir destek ağı oluşturabilir... Nitekim ex-userlar, madde bağımlı tedavisinde ex-userların da temelde katkı sağlayabildikleri noktalar kesinlikle geçmiş benzer hikayeler, benzer sorunlar yaşamaları ve bu benzer sorunlar ve problemlere ne tür bir destek sunulduğunda kolaylıkla çıkabilecekleri bilmeleri... Dolayısıyla bu aktarımdan eski bir evsiz normal bir uzmana göre belki bir psikoloğa göre belki bir işte sivil toplum çalışanlarına göre çok daha rahat, hızlı bir şekilde katkı sağlayabilir.” (K8, 34)

“Evsizlik deneyimi, diğer evsizin evsizlikten kurtulması için, meslek elemanları ve politika yapıcılara sağlayabileceği en önemli alanlar. Çünkü sokakta kalmanın mali anlamında neye geldiğini biliyor, ne hissettiğini biliyor, zorluklarını biliyor ve bu insanlara nasıl iletişim kurulur, neler yapılmalıdır bunları biliyor.” (K9, 30)

Eski evsizlerin, evsizlikle mücadele alabilecekleri rollerden bir diğeri ilgili hizmetlerin evsizlere ulaştırılmasında sağlayacakları aracılık rolüdür. Bu anlamda eski evsizlerin, sokaktaki evsizle etkileşimde aldığı rol gereği temelde hizmetlerin aracılığına zemin hazırlarken evsizlerin hizmetlere başvurusunu teşvik ederek veya hizmetleri kabul etmesine yardımcı olarak aracılık sağlayabilecekleri aktarılmaktadır. Bunların yanında hizmet sağlayıcıların sokaktaki evsizle ilk temasını kolaylaştırabileceği ifade edilirken hizmet sağlayıcılar adına ilişkideki güven ve motivasyon unsurlarının da eski evsizler aracılığıyla sağlanabileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla ilk temastan sürdürülebilirliğe kadar eski evsizlerin, hizmetler ile evsizler arasında bir köprü vazifesi görebileceği anlaşılmaktadır.

“Yani örnek veriyorum, başka bir evsizin aynı sıkıntı yaşadığını gördüklerinde direkt bize getiriyorlar. Ya böyle bir evsiz var, ona da destek olabilir misiniz diye. O yüzden destekleri çok

büyük bir, yani bizim aslında da oradaki o hizmeti bize ulaştırmamıza destek oluyor ve o evsizin de o sorundan kurtulmasına destek olmuş oluyorlar... Veya içe kapanıp bir kişi ifade etmekte zorlanıyorsa ve bunu o kişi, bu hizmetten faydalanan veya bu mücadele kurtulan bir kişi gördüğü anda bizle tanıştırtıp, onun adına bizi ifade edip, onun o ilk iletişim engelini aştırmaya çalışabiliyor.” (K2, 26)

“Ama olumlu olarak kurumlara hizmet sağlayıcılarına yönlendirme eski evsizin yapabileceği en önemli şey.” (K8, 34)

“Önemli nokta diğer evsizlerle ara bulucu olması. Örneğin, sen şimdi gönüllülük faaliyeti kapsamında çorba dağıtıyorsun. Eski evsiz bu tecrübeyi bildiği için diğer evsizlerle bir nebze örgü var. Yani evsizler biraz izole yaşarlar ama kendi içlerinde bir sosyal networkleri, bir sosyal sermayeleri vardır. Yani alışkanlıklar benzer, yeni yaşam tecrübeleri benzer. Mesela mümkünse birlikte uyurlar aynı mekanda. Eğer bir madde alacaklarsa ya da bir alkol içeceklerse birlikte içerler. İnsan profilleri uyumazsa mesela uyumayanı dışlarla kendi içlerinde takılırlar. Böyle bir şey var. Ve eski evsizi bunların arasına aldığın zaman ne yapıyorsa ara bulucu oluyor.” (K9, 30)

Eski evsizlerin evsizlikle mücadeleye sunabilecekleri katkılardan bir diğeri farkındalık çalışmaları ile ilgilidir. Eski evsizlerin, evsizlikle mücadeledeki pratik rollerinin yanında evsizlik alanındaki önemli bir dezavantaj olan dışlanma ve damgalanma açısından da etkili çalışmalar yapabilecekleri aktarılmıştır. Bu anlamda görsel ve işitsel medyada evsizliğin doğru biçimde aktarılması, evsizlikle mücadelenin gündemde tutulması ve evsizliğe ilişkin bir olumlu bir imajın oluşması açısından katkıların söz konusu olabileceği ifade edilmektedir.

“Bir yere işe yönlendirdiğimiz zaman kurumun evsizliğe, dezavantajlı bireylere yönelik bakış açıları çok fazla değişmiş oluyor. Çünkü genel anlamda güven problemi de var insanların, evsiz birisini çalıştırmak, düzenli bir işe çalışıyor olması, ona güveniyor olması vs. gibi. Bu tarz tecrübeyi yaşamış ve şu an evsizlikten kurtulan kişiler aslında diğer, nasıl anlatıyım insanlara hak tanınması için, onlara da şans verilmesi için en büyük rolü taşıyorlar, sorumluluğu taşıyorlar bir yerden de.” (K2, 26)

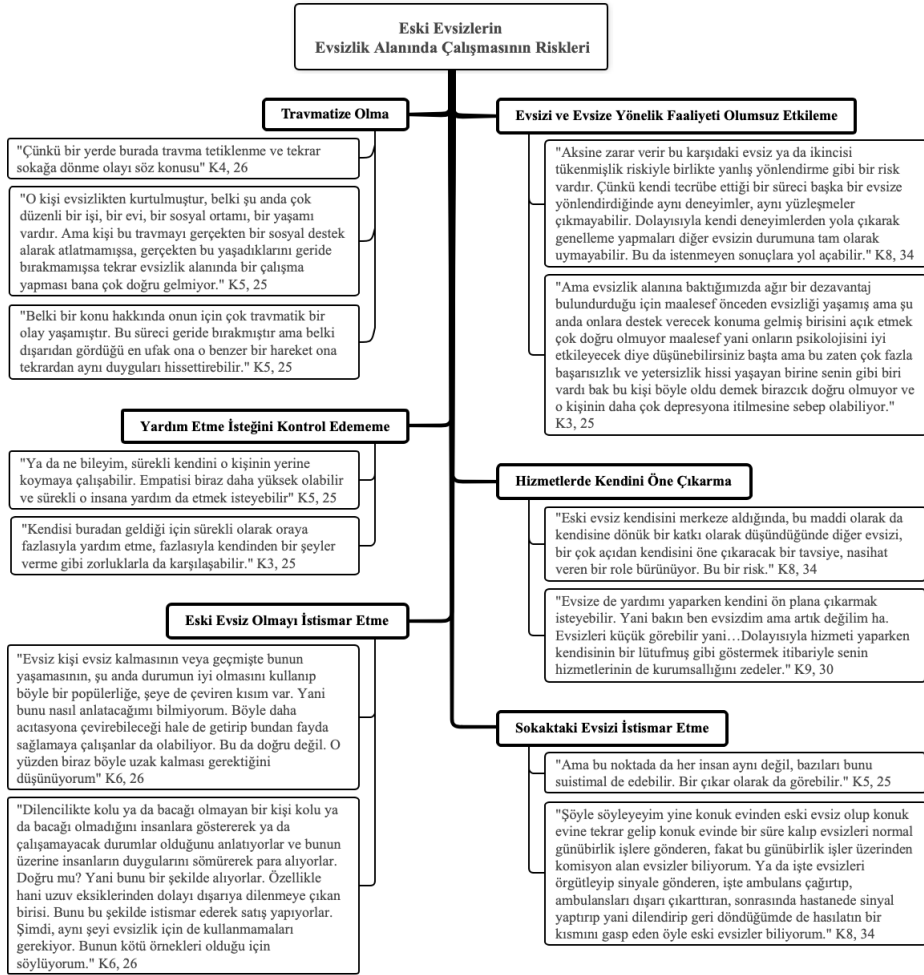
“Eğer bir evsiz birey evsizlikten kurtulduysa, en güzel katkıyı evsizler için ne yapılabilir diye dinlenerek, anlatarak verebilir diye düşünüyorum ben.” (K3, 25)

“Giderler, derler ki kendi hikayelerini anlatabilirler, bununla ilgili kitap yazabilirler, bununla ilgili YouTube kanalı açabilirler.” (K6, 39)

3. Eski Evsizlerin Evsizlik Alanında Çalışmasının Riskleri

Ulaşılan verilere göre eski evsizlerin evsizlik alanında çalışmalarında bir takım riskler bulunmaktadır. Bu riskler altı başlık altında derlenmiştir. İlk olarak *travmatize olma* riski açısından eski evsizlerin, her ne kadar evsizlik süreçlerini sonlandırırsa da evsizliğin derin psikolojik etkilerini taşıdığı öngörülmektedir. Bu açıdan eski evsiz bireylerin evsiz bireylerle temasının devam etmesi, kendi mücadele süreçlerinde olumsuz deneyimlerin hatırlanması ve travmatik unsurların tetiklenmesine karşılık gelebilir. Bu durum ise bireylerin kendi mücadele süreçlerinde sağlıksız bir sonuç

doğurma riski taşımaktadır. Diğer yandan *yardım etme isteğini kontrol edememe* açısından eski evsiz bireyler, evsizlerle çalışma ilişkisinde sempatik bir tavır geliştirme riski taşımaktadır. Buna göre sokaktaki bireylerle güçlü bir özdeşim kurarak destek ilişkisindeki sınırların ihlal edilmesine ve kurulan ilişkinin eski evsiz birey açısından zorlayıcı bir hâl almasına neden olabilir. Bu durum ise ilgili destek ilişkisinde eski evsiz bireyin suiistimaline varacak uygulamalar doğurabilmektedir. *Eski evsiz olmayı istismar etme* yönünden bakıldığında ise bu bireylerde geçmiş sokak deneyimlerinden kişisel çıkar odaklı bir tavır geliştirme riski söz konusu olabilmektedir. Bu yönüyle geçmişte deneyimlenen evsizlik hikayesinin dramatize edilerek kişisel bir çıkar aracı olarak kullanılabilmesi belirlenmiştir. Bu durum, eski evsiz bireylerin evsizlik alanıyla temasının devam etmesi veya bu konuyla ilgili gündemini sürdürmesiyle ilgili bir risk olarak karşımıza çıkmaktadır. *Evsizi ve Evsize Yönelik Faaliyeti Olumsuz Etkileme* riski ise evsizlik deneyimlerindeki kişisel nitelikler ve yaşam hikayeleri açısından farklılıklarla ilişkilidir. Her ne kadar eski evsizin sokakta rol model ve motivasyon unsuru olma niteliği güçlü bir yön olarak bulunsa da sokaktaki evsizin eski evsiz bireyin hikayesiyle ayrıştığını düşündüğü noktalarda bu potansiyelin kullanılmayacağı; aksine eski evsizin sokaktaki evsizi ve evsize yönelik çalışmayı olumsuz etkileyebileceği aktarılmıştır. Bu durum eski evsizlerin *hizmetlerde kendini öne çıkarma* riskiyle birlikte düşünüldüğünde daha önemli bir sorun alanına karşılık gelebilmektedir. Zira eski evsizler, evsizlik sürecini sonlandırmanın verdiği özgüvenle bireysel hikayelerini ve becerilerini güçlü görme eğiliminde olabilmektedirler. Sonucunda ise eski evsizlerde sokak yaşamına ilişkin kişisel özellikleri ihmal eden ve genellemeci bir yaklaşım söz konusu olabilmektedir. Bu durum ise sokaktaki evsizin kendisini güçsüz görmesine ve evsize yönelik sunulan destek ilişkisinin bir “lütuf” olarak algılanmasına zemin oluşturmaktadır. Son olarak *sokaktaki evsizi istismar etme* riski ise aslında geçmiş sokak deneyiminde deneyimlenen veya öğrenilen bir davranış örüntüsünü eski evsiz olarak sürdürebilme ihtimali ile ilişkilidir. Eski evsiz bireyler de sokakta kültüründe geliştirebilen çıkar odaklı ilişki yaklaşımını sürdürebilme riskini taşıyabilmektedir. Bu durum ise eski evsiz bireyin destek ilişkisi aracılığı ile sokaktaki evsizi istismar edebilme riskini açığa çıkartmaktadır.

Şekil 2. Eski Evsizlerin Evsizlik Alanında Çalışmasının Riskleri

4. Eski Evsizliği Bir Mücadele Aracı Olarak Düşünürken Dikkat Edilmesi Gerekenler

Çalışmada belirlenen son temada eski evsizlerin evsizlik alanında çalışmalarını kolaylaştıracak öneriler derlenmiştir. Bu öneriler temelde eski evsizlerin evsizlik sahasında çalışmasını bir öneri olarak sunmayı değil böylesi bir fikirde dikkat edilmesi gereken unsurları ifade etmektedir.

4.1. Eski Evsizliği Tanımlamak

Katılımcı verilerinde öneri anlamında dikkat çeken ilk vurgu evsizliğin hangi aşamadan sonra eskide kalan bir deneyim olduğu konusundaki belirsizliğin giderilmesi

olmuştur. Bu anlamda eski evsizlerin sahada çalışmasını düşünürken öncelikle hangi bireylerde evsizlik riskinin sonlandığını kapsamlı biçimde değerlendirecek bir otoritenin kurulması veya standardın geliştirilmesi önerilmektedir. Evsizlik tecrübesinin oldukça kişisel bir deneyim olduğu göz önüne alındığında eski evsizin kim olduğuna ilişkin net bir tanımın yapılabilmesi gerekli görülmüştür. İlgili alıntılardan görüleceği üzere bu tanımlama temelde eski evsizlerin sahada karşılaşılabilecekleri risklerin minimize edilmesi adına önemli görünmektedir.

“Sadece sokakta yaşamadan evde yaşamaya geçti diye rol model olmaz. Yani sokaktaydım eve geçtim artık sizin için bir rol modelim. Olmaz. Rol model dediğin şey tepeden tırnağın bir rol modeli. Yani madde bağımlıysa maddeyi bıraktığın süreçle bir rol model. Psikolojik bir problemim varsa, aldığı danışmanlık süreciyle bir rol model, işsizse işe girme süreciyle aldığı bir rol model. Ya da zaten mesleği vardı, tekrardan bir iyileştirmeyle, mesleğiyle kavuştu ve iş buldu. Bunun da bir rol model, baştan aşağı bir rol model olması lazım. Yani bugün sadece evsizliği barınaktan aldık, ailesinin yanına getirdik, bakın isteyen herkesi götürebiliyoruz işte, alın size rol model demek olmaz.” (K9, 30)

“Bir kere şunun olması lazım. Yani sosyal devlet içerisinde, evsizlik alanında bir klinik, bir yerleşim vesaire alışıklığının açılıp bununla ilgili tedavilerin, kontrollerin, süreçlerin izlendiği, takip edildiği bir nokta olsa tabii ki siz bunu daha kolaylıkla yapabilirsiniz.” (K6, 39)

“Eski evsiz, yine belirttiğim gibi ne kadar süredir eski evsiz olduğu, yani evsizlikten kurtulduğu, ne kadar süredir evsizlikten kurtulduğu, mevcut durumda nasıl bir yaşam sürdürdüğü, ekonomik durumdan aile durumuna, hukuki durumdan psikolojik duruma birçok açıdan ne düzeyde bir normal bir birey, birçok açıdan asgari yaşam standartları vesaire noktasında birçok açıdan nasıl bir hale, profile büründüğünü bir kere göz ardı etmemek. Bu çok kritik bir durum. Birincisi, eski evsiz tanımının betimlemesini yapmak lazım.” (K8, 34)

“Dediğim gibi en az 3-5 sene geçmiş olması lazım. Yani kendisi açmış lazım. Bunun için de bir heyet kurup eski evsizin geri dönme ihtimali var mı, bunu tespit edeceksiniz. Yani nasıl doktor heyet kuruyor, ilaç raporu veriyor, ameliyata karar veriyor, rapor sunuyor. buna da bir heyet kurup bu konuda uzman olmuş, tecrübeli insanların kurmuş olduğu bir jüriyle o eski evsizlerin bu hizmetlerde kullanıp kullanılmama hususunda da KPSS sınavı gibi sınavların mülakatına geçirmek lazım diye düşünüyorum.” (K7, 57)

Eski evsizliğin tanımlanması noktasında katılımcılar pratik anlamda bir takım unsurlara dikkat çekmiştir. Bu noktada ilk olarak sokaktan konut yaşamına geçtikten sonra bu bireylerin “zamana” ihtiyacı olduğu vurgulanmıştır. Bu zaman dilimi içerisinde sağlık problemlerinin çözümlenmesi, psikolojik iyileşmenin sağlanması, mesleki ve(ya) ekonomik seviyenin yükseltilmesi ve toplamda bireyin sosyal entegrasyonunun yeniden sağlanması öne çıkartılmaktadır. Bireylerin yaşamlarındaki bu alanlarda sağladıkları ilerlemeler, evsizliğin “eskide kalan” bir deneyim olduğu konusunda önemli göstergeler olarak değerlendirilmiştir.

“Eski evsizin tamamen kurtulduğuna inandığın anda, tamamen yaşamını kendi ayaklarının üstünde idam ettirebildiğine inandığın anda, o zaman sürece katılabilir demek. Eski evsiz sürece hemen katılmamalı. Belli aşamalardan geçmeli, takipleri sağlanmalı.” (K9, 30)

“Tekrar evsiz kalmaması için ise eski bir evsiz bireyin bu noktada rehabilitasyon sürecini sürdürmesi, devam etmesi, psikolojik destek almaya devam etmesi ve mesleki hayatı, mesela meslek edinilme konusunda eğer bir çalışmalar yapıldıysa kendi hayatına idame ettirebilecek güce ulaşması, o aldığı destekleri sürdürmesi tamamen azalana kadar o rehabilitasyon sürecini tamamlayana kadar önemli.” (K4, 26)

“Yani bizim o sosyal entegrasyonla da temel ihsan ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, hastalık, sağlık durumuyla ilgili bir durum varsa, bağımlılıkla ilgili bir durum varsa ya da psikolojik bir durum varsa bu süreçleri tek tek sokup, uzmanlardan okey aldıktan sonra hadi iş aramaya ya da farklı istihdam ofislerine gidelim deyip bu süreci başlatıyoruz.” (K6, 39)

“Eski evsizlerin eski alışkanlıklarını tamamen bitirip bitirmediği hususundaki araştırma ve raporlar tespit edildikten sonra tamamen senin gibi benim gibi bir birey olduğu kanaati vardıktan sonra evsizlere benden beş kat on kat daha faydalı olacağından eminim.” (K7, 57)

4.2. Eski Evsizin Saha Çalışmalarına Hazırlanması

Erişilen önerilerdeki ikinci unsur eski evsiz bireylerin saha çalışmalarına yönelik hazırlanması yönünde olmuştur. Her ne kadar eski evsiz olmak önemli bir bilgi ve beceri kaynağı olarak görülse de evsizlere yönelik çalışmaların profesyonel doğasına uyum sağlamak eski evsiz için gereklidir. Bu anlamda eski evsizlerin sahaya çıkmadan önce psikolojik sağlamlığını güçlendirmek ve iletişim, kriz yönetimi ve etik gibi konulardaki becerilerini geliştirmek adına destek ve eğitim çalışmalarının sunulması önemlidir.

“En iyi yerde mesela pratikte, saha elemanı olarak çalışabilir. Bu insanlar entelektüel olarak gelişmemiş ama, sen bu insana eğitim verirsin. Sen o insana eğitim ver, o da sana pratik tecrübelerini aktarsın. Sen onu teorik olarak geliştir, o da seni pratik olarak geliştirsin.” (K9, 30)

“Ama bu tarz durumların ulaşabilmesi için daha profesyonel desteklerin olabildiği, yani örnek veriyorum kişinin çok düzenli bir şekilde takip edilip buna gerçekten hazır olması çok önemli.” (K2, 26)

“Onun için özellikle de bu süreci geçirmiş birinin bunun eğitimi almışsa ya da bununla ilgili çalışmalar yürütmüşse bu konuda bilinçliyse eğer bence bu bir ayrımcılık değil, yapabilir. Normal bu süreci geçirmeyen bir insanda yapabiliyorsa bunları aldıktan sonra, eskiden evsiz olmuş biri de bunları yapabilir. Ama burada önemli olan ben birazcık eğitim ve bilinçli yapılması gerektiğini düşünüyorum.” (K5, 25)

“Bunun için de dediğim gibi az önce profesyonel bir eğitim, bu eğitimin içerisinde psikolojik olarak bir evsiz bireyin travma halinde nasıl bir katkı sağlayabileceği, krizi nasıl yönetebileceği, kendi deneyimini, kendi mutlak doğrularını, kendi tecrübesini mutlak çıkış olarak sunmadan, evet empatik kurarak katkı sağlayabileceği hem samimi geçmiş kendi süreciyle ilişkilendirilecek samimi bir katkı fakat profesyonel sınırları da ihlal etmeden bir katkı gerekiyor. Öneri olarak yani profesyonel eğitimin içerisinde dediğim gibi ne tür sosyal, psikolojik, ekonomik anlamda kişiye hem eski evsizi hem de diğer evsiz bireylere nasıl katkı sağlayabilecekle alakalı süreklilik destek, eğitim desteği gerekiyor.” (K8, 34)

4.3. Eski Evsizi Sürekli Olarak Destekleme

Eski evsiz bireyler her ne kadar entegrasyon sürecini tamamlayıp gerekli hazırlıkla beraber sahaya çıksa da evsizlik alanıyla temasta kalmanın getirdiği risklere karşı sürekli olarak desteklenmelidir. Özellikle sahadaki en güçlü risklerden olan travmatize olma riskine karşı eski evsizlerin, sürekli bir psikolojik destek ve danışmanlık ilişkisi içerisinde kalması önerilmektedir. Bunun yanında sürekli eğitim yaklaşımıyla sahada çalışma becerilerinin geliştirilmesi ve süpervizyon ilişkisiyle sahada karşılaşılabilecekleri zorluklara karşı desteklenmesi dikkat çeken unsurlar olmuştur.

“Evet, o yollardan geçmiş birinin o tecrübeyi aktarması bunu yapabilir, danışmanlık verebilir. Ama bunun kontrolü bir şekilde olması lazım ve uzmanlar tarafından, işbirliği içerisinde kontrolü izlenerek bir şekilde olması lazım.” (K4, 26)

“Profesyonel bir şekilde eğer eski evsiz bu risklere rağmen sahada bulunacaksa kesinlikle profesyonel bir eğitim ve sürekli bir destek gerektiriyor. Eski evsiz, mevcut durumdan çıkmışsa bile duygusal ve psikolojik destek önemli, almalılar. Daha çok terapi üzerinden, danışmanlık veya destek grupları aracılığıyla bu sağlanabilir eski evsiz birileri. Çünkü duygusal destek anlamında eski evsiz de olsa geçmiş travmaları yeniden yaşama riski olabilir. Bunu azaltmak için bir desteğe ihtiyaç vardır, duygusal kaynaklarını korumak adına. Sürekli mesleki gelişim noktasında bir yatırım yapılmalı kesinlikle. Bunun içerisinde eğitim seminerleri olabilir, atölye çalışmaları vesaire olabilir. Birçok açıdan mesleki anlamda fırsatlar, imkanlar sunulmalı. Çünkü eski evsizden bilgi ve becerisini güncel tutmak gerekiyor.” (K8, 34)

“Sürekli iyileştirme, sürekli iyi olma hali hiç kimse de olmaz. Dolayısıyla eski eşsizler duygusal iniş çıkışları da yine mevcutta çok daha fazla devam ettiren bireyler. Bu süreci de iyi yönetebilecekleri bir süpervizyon en önemli şeylerden birisi. Kesinlikle destek grupları ve süpervizyon ve bir psikolog ya da işte öncülüğünde eski evsizin müdahale alanlarını çok iyi belirlemek gerekiyor.” (K8, 34)

4.4. Uzmanlık Gerektirmeyen Alanlarda Görevlendirme

Pratik anlamda düşünüldüğünde eski evsizlerin saha çalışmalarında aldıkları rollerin profesyonel olmayan ve uzmanlık gerektirmeyen alanlarda olması öne çıkan bir diğer öneri olmuştur. Bu anlamda eski evsizlerin sokakta doğrudan, birincil sorumluluğa sahip bir pozisyonda bulunmamaları gerektiği aktarılmıştır. Katılımcıların bu noktadaki temel vurgusu her ne kadar eski de olsa deneyimlenen evsizliğe bağlı olarak travmatize olma riski ile ilgilidir. Diğer yandan evsizlere sunulacak kapsamlı faaliyetlerin içerdiği uzmanlık bilgisinin eksikliğinden dolayı eski evsizlerin evsizlere yönelik çalışmalarda doğrudan sorumlu kılınmaması tavsiye edilmektedir.

“Yani isterim mesela, eski bir evsizin, eski bir evsizin gelip birlikte kurumlara, okullara, öğrencilere farkındalık yaratacak şekilde, yani nasıl evsiz kaldığını anlatmasını isterim. Ama bunu bile isterken aslında kişinin çok da yararlı olmayan bir şeyi istiyorum. Yani her gün, her dakika tekrar tekrar kurtulduğunuz bir şeyden, atlattığınız bir şeyden bahsetmek ne kadar doğru olduğunu bilmiyorum.” (K6, 39)

“Bunun olumsuz yansıması şu olabilir, her evsizin bireysel kendi ihtiyaç durumları vardır, kendi koşulları, kendi karakteristik özellikleri, kendi hatalar ya da evsizliği deneyimli şekli farklı olduğu için bir kere mentorluk ya da rehberlik rolü olabilir eski bir evsizin. Fakat bu net bir şekilde böyle bir sorumluluk vermemeli eski bir evsizin...Müdahale ve müdahale anlamında bir profesyonele, bir uzmana ya da bir hizmet sahibine nazaran çok daha geride kalır. Geride kalmalı da.” (K8, 34)

“Profesyonel sınırları korumasına sağlanmalı. Dolayısıyla burada doğrudan bir rol vermektense dolaylı bir destek sağlayacağı bir imkan oluşturulmalı. Yani mevcut kurumda bir eski evsiz, ex-user gibi bir rol alacaksa uzmanlık, profesyonellik gerektirmeyecek şekilde görevlendirilmeli bir kere. Çünkü, az önce de bahsettiğim gibi kişi zaten kendi süreci eski evsizde olsa hala devam ediyor.” (K8, 34)

Bu çerçevede katılımcılar eski evsizlerin sahada alabilecekleri rollere ilişkin sundukları önerilerde daha çok ilişkisel becerileri veya deneyimi öne çıkartmışlardır. Bu anlamda evsizlerle doğrudan temasın olduğu alanlarda iletişim ve ilişki temelli görevlendirmeler önerilirken evsizlerle doğrudan temasın olmadığı alanlarda ilgili kişi ve kuruluşlara danışmanlık faaliyetleri ve topluma yönelik olarak farkındalık çalışmaları açısından eski evsizlerin rol alabilecekleri aktarılmaktadır.

“Öncelikle, az önce söylediğim gibi kişilerle iletişime geçme noktasında destek sağlayabilirler, mentorluk edebilirler.” (K4, 26)

“Ama ben bu işin işte planlamasını, özellikle arka planında ben daha çok eski evsiz bireylerin yer alabileceğini düşünüyorum. Uygulama noktasında değil. Daha çok neler olabilir? Yani onların hayatını ne kolaylaştırabilir?” (K3, 25)

“Eski evsiz bireyi aslında o bireyin şu anda neye daha çok ihtiyacı olduğunu ya da hangi davranışın nasıl sonuçlanabileceğini daha rahat aktarabilir. Hani bu noktada şöyle olabilir dedim ya hani STK yerel yönetimler bir görüşme yapıyorsa bu görüşmelere eski evsiz bireyler de dahil edilebilir. Onların fikri alınabilir. Hani ortada somut olarak bir rol oynamasalar bile arka planda yerel yönetimleri ve STK’lar destek veren pozisyonda olabilirler.” (K5, 25)

“Bunu ancak gönüllü olarak gidip evet hikayem budur, bunu anlatırım, bununla bahsederim deyip kitap yazabilir, Bununla ilgili belgesel hazırlatabilir, film çekebilir, olabilir. Ama gönüllülük, evsiz kalmanın da faaliyet gösteren bir derneğin içerisinde eski evsizin çalışmasının hem onun için hem faaliyet için risk olacağını düşünüyorum.” (K6, 39)

“Dolayısıyla ben anlık, belki acil müdahale anlamında, eski bireysel birey, normal bir evsizle empati anlamında, kendi geçmişiyse yüzleşme anlamında, yüzleştirme anlatmada, kıyaslama, ilişkilendirme anlamında katkısı, desteği olabilir...Eski bir evsizin diğer eski bir evsizin güven durumu, yani onun söylediğinin kendi hayatına endeksleyip süreçte kurtulma gibi bir etkisi daha fazladır fakat bu uzun soluklu bir ilişkiye tedavi desteğine ya da işte tedavi desteğinde böyle bir kişiye rol verildiğinde uzun soluklu bir katkısı olmaz kanaatindeyim.” (K8, 34)

Tartışma

Bu çalışma evsizlikle mücadele alanında eski evsizliği bir kaynak olarak değerlendirme girişimi olarak yorumlanabilmektedir. Bu anlamda temel olarak

“Evsizlikle mücadelede eski evsizlik, bir kaynak olarak nasıl değerlendirilebilir?” sorusunu açıklamaktadır. Bu doğrultuda eski evsizliğin evsizlik alanında ne gibi niteliklerle güçlü bir kaynak olarak görülebileceği ele alınmış ve bu niteliklerle sahada pratik olarak hangi rol ve işlevleri etkili biçimde yerine getirebileceği belirlenmiştir. Bunun yanında eski evsizlerin evsizlik alanında çalışmasının içerdiği risklere dikkat çekilirken bu risklere karşın geliştirilebilecek öneriler belirlenmiştir.

Çalışmada ilgi çekici bulguların başında eski evsizliğin içerdiği deneyimlerin evsizlik alanında çalışmaya yönelik doğal becerileri geliştirme konusundaki etkisi olmuştur. Geçmişte evsizliği yaşamış olmak, sokak yaşamının ihtiyaçlarını ve ilişkilerini kavramak adına önemli bir deneyime karşılık gelmektedir (Ravenhill, 2016). Bu deneyim sayesinde sokaktaki bireyleri anlamak, ihtiyaçları doğru ve etkili biçimde keşfetmek ve evsizlerle güçlü iletişim sağlamak gibi unsurlar, eski evsiz olmanın doğal kazanımları olarak değerlendirilmiştir. Öyle ki bu nitelikler, genel olarak etkili sokak çalışmalarında bulunması beklenen niteliklerdir (Levicka, 2015; Vasylenko, 2019). Bunun yanında eski evsizlerin evsizlik alanında çalışmalarına yönelik doğal isteklerinin bulunması da bu çalışmada dikkat çekici bir diğer tespit olmuştur. Evsizlik ve sokak alanında çalışmak, profesyonel bir yaklaşımın yanında yüksek gönüllülüğü de içermelidir (International Network of Social Street Workers, 2008). Ortak deneyimlere sahip olmak ise bireyler arasında yakınlığı ve karşılıklı yardım duygusunu geliştiren bir etki oluşturmaktadır (Puuesepp, 2023). Bu açıdan eski evsizlerin, evsizlere yönelik doğal katkı verme isteği, bu alandaki gönüllülüğün karşılanması adına bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında çalışmada vurgulandığı üzere evsizlerin sokak kültürünün bir parçası olarak kendi aralarında genellikle geliştirdikleri yardımlaşma refleksini (Ravenhill, 2016) eski evsiz olarak sürdürebilecekleri düşünülmektedir. Dolayısıyla eski evsizlerin, evsizlik alanında çalışmaya ilişkin gönüllüğe için olarak sahip olabilecekleri bu çalışmada öne çıkan unsurlardan biridir.

Eski evsizler, sokak tecrübesinden gelen anlayış ve beceriler sayesinde sahadaki çalışmalarda önemli bir kaynak olarak görülmektedir (Velasquez, 2019). Bu çalışmada da belirlendiği üzere eski evsizler rol model olma, rehberlik etme, değişim motivasyonu ve aracılık sağlama gibi rollerle doğrudan sokaktaki bireylere yönelik çalışmalarda; diğer yandan sokakta etkili iletişim kurma, güven sağlama ve sokağı tanıma gibi becerilerle de evsizlik alanında çalışan gönüllü ve profesyonellerin desteklediği çalışmalarda yer alabileceği belirlenmiştir. Evsizlik alanındaki müdahalelerin etkinliği açısından önemli niteliklerinden birisi sürecin ilişki temelli yürütülmesidir (Erickson, Stevens, McKnight ve Figueredo., 1996; Susser, Valencia, Conover, Felixi, Tsai ve Wyatt., 1997). Sokaktaki bireyle ilişki kurmanın ilk unsuru ise aradaki güvenin tesis edilmesidir. Zira sokakta hizmet sağlayıcılara güvenmeyen bir bireyle çalışma yapmak mümkün değildir (Bodelan, 2016). Bu noktada çalışmada, eski evsizlerin sokak deneyimi sayesinde evsizlere yönelik için bir empati ve özdeşim becerisine sahip olacağına ilişkin bulgu dikkat çekmektedir.

Nitekim sokak yaşamını tecrübe etmiş olmak, doğallığında sokakla ilişkili dinamikleri içselleştirmeye yardımcı olmaktadır (Ravenhill, 2016). Bu unsurlar, eski evsizlerin evsizlik çalışmalarındaki zorlu eşiklerden biri olan güveni daha hızlı ve etkili biçimde tesis edebileceğini düşündürmektedir. Sokakta bu güven üzere gelişen ilişkilerde eski evsizler, evsizliğin sonlandırılabilmesine ilişkin değişim motivasyonunu sağlamak adına da somut bir güç kaynağı olarak değerlendirilebilir. Bu konuda Velasquez (2019) eski evsizlerin kurdukları başarı hikayesinin, sokaktaki diğer evsizler için bir ilham kaynağı olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında rehberlik ve mentorluk ilişkisi olarak ifade edilebilecek değişime eşlik etme süreci de yine eski evsizlerin sokaktaki bireylerle doğrudan temasında verebilecekleri bir katkı olarak ortaya çıkmaktadır (Yeter, 2018). Diğer yandan çalışmada, sokakta evsizle temas kurmak durumunda olan bireyler açısından eski evsizler önemli bir aracı unsur ve bilgi kaynağı olarak görülmüştür. Eski evsizlerin sokak yaşamındaki dinamikleri iyi tanımaları, sahada çalışan gönüllü ve profesyoneller açısından sokaktaki bireylerle iletişimi kolaylaştıran bir unsur olmaktadır (Velasquez, 2019). Bu açıdan eski evsizlerin, doğrudan sokaktaki çalışmalarda “*düşük eşikli çalışma*” yaklaşımını doğal ve etkili biçimde uygulayabileceği kabul edilmektedir (Klop, Evenblij, Gootjes, de Veer ve Onwuteaka-Philipsen., 2018). Bunun yanında eski evsizlerin doğrudan sokakta bulunmanın yanı sıra bu alandaki çalışmacıların sokağın dinamiklerini kavramalarına yardımcı olan bir *danışman* statüsünde de katkı verebileceği dikkat çekmiştir. Zira eski evsizler, sahip oldukları zengin tecrübeler çerçevesinde sokak yaşamı açısından doğal bir bilgi kaynağı olarak yorumlanmaktadır (Velasquez, 2019).

Her ne kadar eski evsizliğin evsizlik alanındaki çalışmalar açısından önemli bir kaynak olduğu ifade edilmiş olsa bu hususta birtakım riskler de söz konusudur. Bunların başında eski evsizlerin travmatize olma riski gelmektedir. Evsizlik olgusu bireyler için temelde travmatik bir olgudur (Goodman, Saxe ve Harvey., 1991). Zira gerek evsizliğin arka planındaki çeşitli yaşamsal zorluklar gerekse de sokak sürecindeki olumsuz ve riskli deneyimler, evsizlerin psikolojik sağlığına zarar vermektedir (Somerville, 2013). Bu deneyimlerin geride kaldığı bir eski evsiz birey için sokak yaşamını hatırlatıcı deneyimlerde bulunmak, hatta doğrudan evsiz bireylerle yoğun temasta kalmak, geçmişteki olumsuz deneyim ve tecrübelerin yeniden açığa çıkmasına ve bireyin psikososyal iyilik halinin azalmasına neden olabilir. Nitekim Dordick (2002) ve Van Doorn (2010) gibi araştırmalarda eski evsizlerin, evsizlik alanında bulunmaları ile travmatize olma riskleri doğrudan ilişkilendirilmiştir. Çalışmada dikkat çekici bir diğer risk unsuru ise evsizlerin sokak yaşamındaki yardım etme isteğini kontrol edememesi olmuştur. Duygusal olarak bireylerin aynı zorlukları yaşadığını gördükleri insanlara karşı özdeşim ve empati becerisi genellikle yüksektir (Håkansson, 2003). Ancak bir destek ilişkisinde bu beceri, ilişkideki sınırların aşılarda sempatik bir refleksin açığa çıkmasına neden olabilir (Breyer, 2020). Dolayısıyla eski evsizlerin evsizlerle kuracakları yüksek empati, destek ilişkisinin profesyonel sınırlarını aşma riski içerebilmektedir. Bu durum, evsizlere yönelik faaliyetin etkinliğini azaltabileceği gibi evsiz bireylere zarar verme

riski de taşımaktadır. Bununla birlikte eski evsizlerin, evsizlere yönelik destek ilişkisini kendi deneyimi üzerinden okuma eğilimi de söz konusudur. Nitekim evsizlik sürecinin ve/veya evsizliğe neden olan olumsuz deneyimlerin travmatik etkileri, bireylerde narsistik davranış eğilimlerinin açığa çıkmasına zemin hazırlayabilir (Gerzi, 2005). Eski evsiz bireyler de kendi hikayelerindeki başarı üzerinden böylesi bir eğilime girerek hedef kitledeki evsizin önceliklerinden ziyade kendi başarısındaki öncelikler üzerinden bir çalışma yöntemi geliştirebilirler. Bu durum, hedef kitledeki evsizin sokak gerçekliğini dikkate alan ilişkisel esnekliği sağlamanın önünde bir engel oluşturmaktadır (Coady ve Lehmann, 2016). Dolayısıyla bu eğilim, çalışmanın doğasına doğrudan zarar verme riskini taşımaktadır. Diğer yandan bu durumun, eski evsizin bu alandaki faaliyetler aracılığıyla kişisel çıkarlarını öne çıkarmasına zemin hazırlayabileceği belirlenmiştir. Nitekim çalışmamızda ifade edildiği gibi sokaktaki evsizler yönlendirilmeye ve istismara açık bir konumdadırlar. Dolayısıyla kendilerine yönelik çalışmalarda kurulan ilişkiye hiyerarşik temelden bakma eğiliminde olabilmektedirler (International Network of Social Street Workers, 2008). İlişkideki bu hiyerarşiyi eski evsizlerin, gerek kendi hikayelerinin baskınlığını öne çıkartmak suretiyle gerekse de ilişkiden kişisel çıkar elde etmek amacıyla kötüye kullanabilecekleri belirlenmiştir. Eski evsizlerin bu yöndeki risklerinin sadece evsizlere yönelik değil; çıkar elde etmek adına toplumdaki diğer insanları manipüle etmek üzerinden de gelişebileceği belirlenmiştir. Evsiz bireyler, kimi zaman toplumun evsizlik algısındaki mağduriyeti ve dezavantajı öne çıkartarak diğer insanlardan çıkar elde etme eğilimi gösterebilmektedir (Gürel, 2024). Manipülatif kişilik özelliği olarak tanımlanan bu durumun (Potter, 2006) evsizlik sonlansa da sürdürülebileceği; dolayısıyla eski bir evsizin kendi hikayesini kullanarak evsizlik sonlansa dahi bu çıkarı kovalayabileceği belirlenmiştir.

Evsizlikle mücadelede eski evsizliği bir kaynak olarak ele alırken çeşitli unsurlara dikkat edilmesi önerilmiştir. Bu unsurların başında eski evsizliğe ilişkin tanım ve sınırlamanın belirlenmesi gelmektedir. Özellikle bahsi geçen risk unsurları çerçevesinde evsizlik alanında çalışacak eski evsiz konusunda güçlü ve ayırıcı niteliklerin aranmasına ilişkin bir kanaat öne çıkmıştır. Evsizlik sürecinin sonlanması genel itibarıyla bireylerin temel ihtiyaçlarının düzenli karşılanmasıyla birlikte psikolojik, sosyal ve ekonomik yönlerden yeniden güçlendiği bir entegrasyon süreci ile mümkündür (Piechowicz., Piotrowski ve Pastwa-Wojciechowska, 2014; Shlay, 1994). Araştırmamızda da bu alanda çalışacak eski evsizlerde sıklıkla psikososyal iyileşme ve yeniden entegrasyon unsurlarının varlığından söz edilmiştir. Dolayısıyla evsizlik alanında çalışacak eski evsizlerin niteliklerinin, psikososyal iyileşmenin göstergeleri çerçevesinde net olarak belirlenmesi gereklidir. Bunun yanında her ne kadar eski evsizler, deneyimden gelen becerilerle birlikte saha pratiği anlamında güçlü kaynaklar olarak görülse de psikolojik sağlamlık, iletişim becerisi ve kriz yönetimi gibi konularda bir hazırlık sürecinden geçirilmeleri önerilmiştir. Sokak sahası, riskli ve dinamik bir çalışma alanıdır. Dolayısıyla bu sahada çalışmak için güçlü kişisel becerilere sahip olmak gereklidir (International Network of

Social Street Workers, 2008). Eski evsizler sokağın dilini ve ihtiyaçlarını yakalamak konusunda becerikli kabul edilseler de destek ilişkisi sürecinde travmatize olma riskine karşın psikolojik sağlıklarını geliştirmeleri ve sokak reflekslerini esnetebilecekleri bir iletişim ve ilişki biçimini öğrenmeleri gereklidir. Özellikle kendilerini öne çıkarma eğilimlerine ilişkin riskle birlikte düşünüldüğünde eski evsizlerin, evsizlerin odağa alınması gereken bir çalışma sürecindeki bu esnek tutumu içselleştirmeleri, sokak sahasındaki çalışma prensipleriyle daha uyumludur (Karaman, 2024). Nitekim bu tutumun yerleşmesi ve çalışmaların daha etkin yürütülmesi adına eski evsizlerin sokakta çalışma süresince psikoloji, iletişim ve kriz yönetimi gibi başlıklarda desteklenmesi önerilmektedir. Tüm bu unsurlar çerçevesinde eski evsizlerin sokakta uzmanlık gerektirmeyen konularda tecrübeye dayalı olarak çalışabileceği önerilmiştir. Sokakta müdahaleye dayalı çalışmalar psikolojik ve sosyal unsurlar neticesinde uzmanlık gerektiren alanlardır (Szeintuch, 2015). Eski evsiz bireylerin, çeşitli konularda desteklenseler de uzmanlık gerektiren konularda profesyonel bir yetkinlik kazandığı yanılığına düşmemek önemlidir. Bunun yerine eski evsizler için sokaktaki çalışmalarda değişime motive ve eşlik edici bir rolün daha doğru bir konumlanma olacağı; bunun yanında sokağa yönelik çalışmalara danışmanlık yaparak ve sokak dışında farkındalık çalışmaları yürüterek evsizlikle mücadelede katkı verebilecekleri belirlenmiştir (Moxley, Washington ve McElhaney., 2012; Lavella, 2004; Velasquez, 2019).

Bu değerlendirmeler ışığında eski evsizliğin, evsizlikle mücadelede faydalanılabilecek bir kaynak olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada eski evsizlik, evsizlik alanıyla ilgili doğal bir tecrübe ve bilgi kaynağı olarak değerlendirilirken özellikle evsizlerde değişim motivasyonu olma konusundaki çeşitli rollerle işlevsel bir konum alabileceği belirlenmiştir. Ancak bu süreçte eski evsizin kim olduğu konusunda psikolojik, sosyal ve ekonomik unsurların öncelikli olarak belirlenmesi; bu kriterler ışığında belirlenen eski evsizlerin psikolojik sağlamlık, iletişim becerileri ve kriz yönetimi gibi başlıklarda hazırlanarak çalışmalara katılması ve tüm süreçlerde eski evsize yönelik destek kanallarının açık tutulması önerilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu çalışmanın etik kurul onayı İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 06.08.2024 tarihli toplantısında görüşülmüş ve 2024/367 numaralı etik kurul onay formu ile alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Ethical Approval: The ethics committee approval for this study was discussed at the meeting of Istanbul University Cerrahpaşa Social and Human Sciences Ethics Committee dated 06.08.2024 and was obtained with the impact committee approval form numbered 2024/367.

Informed Consent: Informed consent was obtained from all participants.

Kaynakça/References

- Acar, B., Bozkafa, H., Vural, B., Önal, S., Genç, M. ve Yaman, Ö.M. (2022). Evsizliğin Nedenleri ve Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: Beyoğlu Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33 (2), 339-358.
- Allen, M., Benjaminsen, L., O’Sullivan, E. & Pleace, N. (2020). *Ending homelessness? The contrasting experience of Denmark, Finland and Ireland*. Bristol: Policy Press.
- Baum, S. & W. Burnes. (1993). *A National in Denial The Truth About Homelessness*. San Francisco: Westview Pres.
- Bodelan, M. (2016) Street social work: essence and specificity. *Science and Education*, (1), 28-31.
- Breyer, T. (2020). Empathy, sympathy and compassion. *The Routledge Handbook of Phenomenology of Emotion* içinde. (pp. 429-440). Routledge.
- Cloke, P., May, J., & Johnsen, S. (2010). *Swept Up Lives?: Re-envisioning The Homeless City*. Wiley-Blackwell.
- Coady, N. & Lehmann, P. (Eds.), 2016, *Theoretical Perspectives For Direct Social Work Practice: A Generalist-Eclectic Approach*. Springer.
- Crane, M., Warnes, A. M. & Fu, R. (2006). Developing homelessness prevention practice: Combining research evidence and professional knowledge. *Health and Social Care in the Community*, 14 (2), 156–166.
- Creswell, J. W., 2021, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (6. Baskı), (çev. Demir ve Bütün), Ankara: Siyasal kitabevi.
- Culhane, D. P. (2008). The cost of homelessness: A perspective from the United States. *European Journal of Homelessness*, 2, 97-114.
- Dordick, G. A. (2002). Recovering from homelessness: Determining the “quality of sobriety” in a transitional housing program. *Qualitative Sociology*, 25, 7-32.
- Downer, R. T. (2013). *Homelessness and its consequences: The impact on children’s psychological well-being*. Routledge.
- Dowling, M. (2006). Approaches to Reflexivity in Qualitative Eesearch. *Nurse Researcher*, 13(3), 7-21.
- Erickson, J. R., Stevens, S., McKnight, P., & Figueredo, A. J. (1996). Willingness for treatment as a predictor of retention and outcomes. *Journal of Addictive Diseases*, 14(4), 135-150.
- Ersin, İ. ve Baş, H. (2021). İstanbul’da Yaşayan Evsizlerin Sosyoekonomik Durumları, Sorunları ve Çözüm Önerileri: Fatih İlçesi Üzerine Bir İnceleme, *Maruf İktisat İslam İktisadi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), s.41-67.
- Fitzpatrick, S. (2005). Explaining homelessness: A critical realist perspective. *Housing, Theory and Society*, 22(1), 1-17.
- Flatau, P., Zaretzky, K., Brady, M., Haigh, Y. & Martin, R. (2013). *The cost of homelessness and the net benefit of homelessness programs: A national study*. Australian Housing and Urban Research Institute. Retrieved From: https://www.ahuri.edu.au/sites/default/files/migration/documents/AHURI_Final_Report_No218_The-cost-of-homelessness-and-the-net-benefit-of-homelessness-programs-a-national-study.pdf
- Gaetz, S., Gulliver, T., & Richter, T. (2014). *The State of Homelessness in Canada 2014*. Canadian Homelessness Research Network. Retrieved From: <https://yorkspace.library.yorku.ca/bitstream/10315/29368/1/SOHC2014.pdf>

- Gerzi, S. (2005). Trauma, narcissism and the two attractors in trauma. *The International Journal of Psychoanalysis*, 86(4), 1033-1050.
- Gilbert, R. (2001). *Doing More for Those Made Homeless by Natural Disasters*, World Bank, Disaster Management Facility, Washington, DC.
- Goodman, L. A., Saxe, L., & Harvey, M. (1991). Homelessness as psychological trauma: Broadening perspectives. *American Psychologist*, 46(11), 1219.
- Gürel, M. (2024). *Mekânsızlar: Evsizlik, Toplum ve Sosyal Hizmet*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Håkansson, J. (2003). *Exploring the phenomenon of empathy* (Doctoral Dissertation, Stockholm University, Department of Psychology). Retrieved From: https://www.atu.dk/sites/default/files/aktiviteter/empathy_dissertation.pdf
- Hesse-Biber, S. N. (2007). *Handbook of Feminist Research: Theory and Praxis*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.
- Hope, M. & J. Young (1986). *The Faces of Homelessness*. Lexington: Lexington Books.
- International Network of Social Street Workers, (2008). *International Guide on the Methodology of Street Work Throughout the World*. Bruxelles: Dynamo international.
- Johnson, G., & Chamberlain, C. (2011). Are the homeless mentally ill? *Australian Journal of Social Issues*. 46(1), 29-48.
- Karaman, H. (2024). Sokağa Ulaşmanın Metodolojisi: Sosyal Hizmet Teorisinden Sokak Çalışması. *Sosyal Sağlık Dergisi*. 4(2).
- Klop, H. T., Evenblij, K., Gootjes, J. R., de Veer, A. J., & Onwuteaka-Philipsen, B. D. (2018). Care avoidance among homeless people and access to care: an interview study among spiritual caregivers, street pastors, homeless outreach workers and formerly homeless people. *BMC Public Health*, 18, 1-12.
- Kuo G. (2019). *Yet another emerging global crisis - Homelessness*. The Millennium Alliance for Humanity and the Biosphere. Retrieved From: <https://mahb.stanford.edu/library-item/yet-another-emerging-global-crisis-homelessness/>
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lavella, L. A. (2004). *Time perspective and hope among the current homeless and former homeless*. (Doctoral Thesis, Adler University).
- Levicka, K., Zakova, M., & Stryckova, D. (2015). Identity of Street Workers Working with Drug Users and Sexworkers in Slovakia. *Romanian Journal for Multidimensional* 7(2).
- Marshall, C. & Rossman, G. B. (2014). *Designing Qualitative Research*. Sage Publications.
- McNaughton, C. (2008). *Transition Through Homelessness:Lives on the Edge*. UK: Palgrav Macmillan.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative Research: A Guide To Design and Implementation*. John Wiley & Sons.
- Merriam, S.B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, (çev. Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayınları.
- Morrell-Bellai, T., Goering, P., & Katherine, B. (2000). Becoming and remaining homeless: A qualitative investigation. *Issues in Mental Health Nursing*, 21(6), 581-604.
- Morris, D., & Gordon, J. (2006). The Role of the Emergency Department in the Care of Homeless and Disadvantaged Populations. *Emergency Medicine Clinics of North America*, 24: 839-848.

- Moxley, D. P., Washington, O. G., & McElhane, J. (2012). "I don't have a home:" Helping Homeless People Through Faith, Spirituality, and Compassionate Service. *Journal of Religion and Health*, 51, 431-449.
- Nies, M.A. & McEwen, M. (2001). *Community Health Nursing: Promoting The Health of Populations* (3rd ed.) USA: W B. Saunders Company
- O'Connell, J., J. (2004). Dying in the Shadows: the Challenge of Providing Health Care of Homeless People. *Canadian Medical Association Journal*. 170(8). 1251-1252.
- Palaganas, E. C., Sanchez, M. C., Molintas, M. V. P., & Caricativo, R. D. (2017). Reflexivity in Qualitative Research: A Journey of Learning. *The Qualitative Report*. 22(2). 426-438.
- Piechowicz, M., Piotrowski, A., & Pastwa-Wojciechowska, B. (2014). The social rehabilitation of homeless women with children. *Acta Neuropsychologica*, 12(4).
- Pleace, N. (2011). The ambiguities, limits and risks of Housing First from a European perspective. *European Journal of Homelessness*, 5(2).
- Plumb, J. D. (2000). Homelessness: Reducing health disparities. *Canadian Medical Association Journal*, 163 (2), 172- 173.
- Potter, N., N. (2006). What is manipulative behavior, anyway? *Journal of Personality Disorders*, 20(2), 139-156.
- Punch, K.F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. (çev. ed. Zeliha Etöz) Ankara: Siyasal Kitap.
- Puusepp, V. (2023). Becoming closer to one another: Shared emotions and social relationships. *Philosophical Psychology*, 1-27.
- Ravenhill, M. (2016). *The Culture of Homelessness*. Routledge.
- Rocha, C., Johnson, A. K., McChesney, K. Y., & Butterfield, W. H (1996) Predictors of Housing for Sheltered Homeless Families. *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services*. 17(4) 43-56.
- Rossi, P. (1989) *Without Shelter: Homelessness in The 1980*. New York: Priority Pres.
- Shlay, A. B. (1994). Running on empty: Monitoring the lives and circumstances of formerly homeless families with children. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 3(2), 135-162.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür* (çev. Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Somerville, P. (2013). Understanding homelessness. *Housing, Theory and Society*, 30(4), 384-415.
- Speak, S. & Tipple, G. (2007). Housing and Homelessness in Developing Nations. D. Levinson & M. Ross (ed.), *Homelessness Handbook* içinde, (s. 374-383). USA: Berkshire.
- Susser, E., Valencia, E., Conover, S., Felix, A., Tsai, W. Y., & Wyatt, R. J. (1997). Preventing recurrent homelessness among mentally ill men: a "critical time" intervention after discharge from a shelter. *American Journal of Public Health*, 87(2), 256-262.
- Szeintuch, S. (2015). Street work and outreach: A social work method? *The British Journal of Social Work*, 45(6), 1923-1934.
- Tsemberis, S. (2010). Housing First: Ending Homelessness, Promoting Recovery And Reducing Costs. Ellen, I. G. & O'Flaherty, B. (ed.). *How to house the homeless* içinde, (s. 37-56). New York: Russel Sage Foundation.
- Van Doorn, L. (2010). Perceptions of time and space of (formerly) homeless people. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*. 20(2), 218-238.

- Vasylenko, O., Grach, Y., Gudz, T., Romanovska, L., & Kravchyna, T., (2019) Analysis of the formation of personal and professional qualities of future social workers for street social work. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*.11(4), 288-303.
- Velasquez, C. S. (2019). *Former Homeless Heads of Households' Experience of Being Homeless* (Doctoral dissertation, Capella University). Retrieved From: <https://www.proquest.com/docview/2229333053?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Dissertations%20&%20Theses>
- Watson, J., & Cuervo, H. (2017). Youth homelessness: A social justice approach. *Journal of Sociology*, 53(2), 461-475.
- Yeter, A. (2018). Sivil toplum kuruluşlarının evsizlere yönelik hizmetlerinin değerlendirilmesi: İstanbul örneği. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(17), 34-60.
- Yıldırım, A. & Şimşek H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 11. Baskı. Ankara: Seçkin Kitabevi.